

चांदोबा

जुलै १९८५

चांदोबातील नवलई

"भारत वन आणि संशोधन" यांची शाखी आहे जी, खातमंड फायन पाच किलो मिटर लांब वसिण-पडिण विशेषतः एका शुभलापाच्या आणि संप्रदानयात जगातील सर्वात वन ह्या ठेवला आहे.

बोलणाऱ्या मातळ्या

खीडन वेळे संगोपन करणाऱ्या एका व्यक्तीने साक्षात्त्या, बोलतात देवा वरून धुन पड्यास केला व बघा शोध लावला की, धावे मुळा एक प्रकारचे जहान जहान आवाज काढून एकमेकाशी गप्पा मोठ्ठी करतात.

वृद्धांची भूमि

सोव्हिएट संस्थाने जवळ वृद्धांमध्ये होणारे वर्षे वयापेक्षा जास्त वेळ अक्षराने एकरंज १५०० लोक आहेत. त्यात योग्यी अल्ताशिया रीका शाखाच्या स्थायीतेचे घन १५२ वर्षे आहे. त्या बघात मुळा वी बघातील धर्म कामे करते त्याच बरोबर बायरी निष्पत्त्याने मुळा, तिथी मुलगी १०४ वर्षाची आहे तिचे आरोग्य मुळा बांगले आहे.

तुम्हांला माहीत आहे का ?

१. पदार्थविज्ञान शास्त्रात कोण वेळा मोबेल पुरस्कार प्राप्त करणारी व्यक्ती कोण ?
२. रसायन शास्त्रात कोण वेळा नोबेल पुरस्कार प्राप्त करणारी व्यक्ती कोण ?
३. सोव्हिएट संघ कडून इवम मोबेल

- पुरस्कार मिळविणारी व्यक्ती कोण ?
४. 'मॉलिस्कुल' नावाचा जवळ मोबेल काळणारा वैज्ञानिक कोण होता ?
५. माईकेल फेरडे जेव्हा "रॉयल सोसायटीचा" सदस्य निवडला गेला तेव्हा त्याचा विरोधी व्यक्ती कोण ?

[उत्तरे पान ६४ वर पहावीत]

सन्मानात्री योग्यता

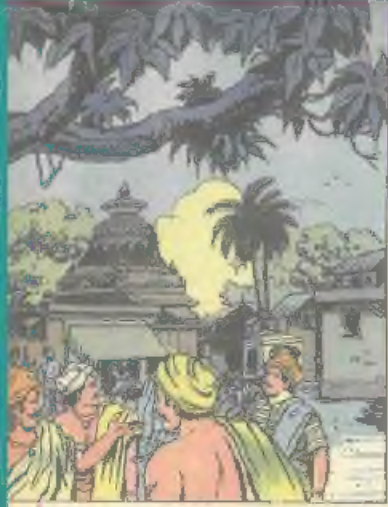
प्रताप कोणत्याही कलेस निगुण नव्हता. तरीही तो असेल कलाकारांना बोलवून त्यांच्या कलांचे प्रदर्शन करतोत असे. त्यापासून जो पैसा मिळेल, त्यातून त्यांच्या वापला वाटा काढून घेत असे.

एकदा प्रताप एका गायकाला बरोबर घेऊन चंदनपुरला गेला. तेथे त्याच्या गाण्याच्या कार्यक्रमादरम्यान त्यांना बराच पैसा मिळाला. त्याचा समारोह संपताच त्या गावचा शीतला प्रसाद नावाच्या माणसाने त्यांना बोलावणे धाडले. शीतला प्रसादनी गायकाला व प्रतापला सुवर्णपदक दिले. आणि असे अद्भुत व सुंदर गाणे ऐकवले की, असे सुंदर गाणे म्हणणाऱ्याची ओळख करून दिल्या अद्भुत प्रतापने बाभार मानले व म्हणाला-"मी तुमच्याहीच सेवा करू शकतो." प्रतापने भारप्रयोग विचारले-"आम्ही दोघे केवळ आपले पीट मरण्याकरीता हे

काम करीत आहोत. ह्यात आमचे अभिमान करण्यासारखे काय आहे?" फक्त पीट मरण्याकरीताच दुसरी कलेचे प्रदर्शन करता तेव्हा कलेचे महत्त्व तर कमी होत नाही. परंतु असा कलाकाराचा सन्मान करण्याचे सौभाग्य तर मला प्राप्त होते ना !

ह्यावर प्रताप कोणत्याही कलाकाराचे कलेचे प्रदर्शन करण्या करीता त्याला चंदनपुरला घेऊन जाऊ लागला. असा प्रकार शिल्पकार चित्रकार कवी व मल्लखोदक ह्यांनी चंदनपुरला आपल्या विद्याचे प्रदर्शन करून सुवर्णपदक प्राप्त केले.

प्रतापच्या मनात शीतला प्रसादच्या ह्या व्यवहारात बाबत शंका उत्पन्न झाली. तो बनेक गांधी गेला. परंतु शीतला प्रसाद सांस्कृतिक कलाकारांचा सन्मान करणारा त्याला कोणीही विव्हाला नाही.

शीतला प्रसाद निमशी भातंतुळ मयेक त्यामुळे त्याचे त्याच्या निपयी एसे मत पडले असावे. म्हणून त्याने पावलील इतर प्रतिष्ठीत लोकांकडे चौकशी केली तेव्हा सर्वजणांनी पाटलाचे म्हणणेच बरोबर आहे असे सांगितले.

काहीही झाले तरी कोणी व्यक्ति जर खेळ करतल्या गेला तर इतर जण त्याची नेहमी हंश्यात कल लागतात. अशा विचार करून एकदा स्वतः प्रतापच शीतला प्रसादला भेटावयास गेली. शीतला प्रसादने त्याचे स्वागत करीत त्याचे ग्रेण्याचे कारण विचारले.

प्रतापनी शीतलाप्रसादची ओळख बकम चेण्याचे ठरविले. त्याने विचार केला व त्याबाबतीत चंदनपुरच्या पाटलांची मदत व भेट घेतली.

"तुम्ही शीतला प्रसादला एवढे म्हत्व का देता? तो एक नंवरचा बमेंडी आहे त्यामुळे जाव्ही त्याला तुमच्यापासून दुर ठेवण्याचा नेहमी प्रयत्न करीत होतो! पाटील त्याला म्हणाला.

पाटलाच्या बोलण्यावर प्रतापचा निरनास बसला नाही. कारणत्याही कलाकाराच्या कलेचा श्रमान करणारी व्यक्ति बमेंडी व अहंकारी कधी होऊ शकेल? इतापने विचार केला की, बद्दुदा पाटील

प्रतापने विनम्रतापूर्वक म्हटले-"मी आजपर्यंत दुधच्या सारखी आदरणीय व उदार व्यक्ति पाहीली नाही पाव्यापना मध्ये एक बांका येते की, इतरथा कलांमध्ये अभिरुची असलेले तुम्ही कोणत्याही कलाचा अभ्यास का केला नाहीत?"

शीतला प्रसादनी बातपणे विचारले-"तुम्हाला कोणी सांगितले की, मी कोणत्याही कलाचा अभ्यास केला नाही म्हणून?" प्रताप म्हणाला-"कोणताही उत्तम कलाकार आपल्या कलेचे परदेश केव्हा तिलाय राहून बसत नाही.

कलाविषयी अभिरुची असण्याकरीता कोमक रसबरीत मन असावे लागते. परंतु

वाककाल असा लोकांची संख्या असतच नाही, तेव्हा चला माझ्या कलेच्या निपुणते विषयी आपणच खात्री करून घ्या असे म्हणत शीतला प्रसादने त्याला एका खोलीत नेले.

तेथे शिवला प्रसादने स्वतःने तयार केलेले शिल्पीकाम व इतर कामाचे चित्राचे समुने ठेवलेले होते ते पाहून प्रताप क्षणभर जाबाक होऊन गेला.

जेव्हा दोघे खोलीतून बाहेर पडले तेव्हा शीतलाप्रसादने प्रतापला म्हटले-"माझ्या मनात गाणे गायची इच्छा उत्पन्न झाली आहे." असे म्हणून त्याने एक गाणे म्हटले.

त्याच्या त्या विलक्षण अद्भुत संगीत कव्ही ऐकून प्रताप तन्मय होऊन बोलू लागला. घोड्यावेळाने जेव्हा शीतला-प्रसादने आपले गाणे थांबवले तेव्हा प्रताप म्हणाला-"बहानुभाब, मी आर्षत आभारान आहे. कारण तुमच्या सारख्याने अजून गाणे ऐकण्याची संधी मला मिळाली.

ह्यावर शितलाप्रसाद हसत म्हणाले-"मी माझ्या सोळाव्या वर्षापर्यंत ह्या सधे कलाचा अभ्यास पूर्ण केला. आमच्या पराच्या पाठीमागे एक सोडी बाय आहे. तेथील निसर्ग माझे श्रोता व प्रेरक आहेत. तेथेच मी माझ्या कलेचे प्रदर्शन करतो. मी कविता लिहीतो. मला युद्धकलेची पूर्ण माहीती आहे. जरे सांगावयाचे तर मी

श्रीरुष्ट कलेचा पूर्ण अभ्यास केला आहे." शीतला प्रसादने सांगितले.

"आपण अत्यंत महान जाहात! आपल्या मोठेपणाची किती सर्वेच दुमदुमली पाहीजे. मी तुम्हांला राजवासीच्या बावी घेऊन जातो. तेथे राजा धर्षोर आपल्या कलेचे प्रवेश करवितो. तेव्हा राजा स्वतः आपल्या कलेचा सन्मान करतील" प्रतापने सांगितले.

"मी खूप माणसांतघोर भावना कलेचे प्रदर्शन करीत नाही. माझा सन्धान करणारी योग्य व्यक्ति अजून ह्या जगात जन्मली नाही. ती पर्यंत मी कोणाचाही सन्मानाचा स्विकार करणार नाही." शीतला प्रसाद म्हणाला.

बांदोबा

बांदोबा

ह्या गोष्टी ऐकून प्रताप आश्चर्याचकित झाला व म्हणू लागला—“तुम्ही तर अनेक कलाकारांचा सन्मान केलाच. तेव्हा त्या कलाकारांपैकी कोणी तरी आपली योग्यता जाणवता प्रत्यक्ष केला का? अशा प्रकारे जर कां कोणी आपला सन्मान करू इच्छित असला तर त्याची योग्यता ठरवणे हे अभ्यासाला घडून नाही का।

श्रीतलाप्रसाद संदहास्य करीत म्हणाला—“मी सर्वप्रकारच्या कलाकारांचा सन्मान करण्याची योग्यता राखतो. परंतु माझा सन्मान करण्याची योग्यता कोणी करीत नाहीत. “मेघेच शेजार गांवी एक चामनमूर्ति लावाने धोषा पंडीत आलेले आहेत. मी त्याचे स्वागत करून सन्मान करणार आहे. तुम्ही सुद्धा माझ्याबरोबर चलणार असलात तर चला.”

श्रीतलाप्रसादच्या बरोबर प्रताप सुद्धा त्या धोषा पंडीताला भेटावयास गेला, तेथे श्रीतला प्रसादचे बोलणे ऐकून त्याने त्याला नमस्त्रिशांत पाहिले व विस्मयाने म्हटले—

“वाहू, काय आपण माझा सन्मान करणार? ही तर आश्चर्याचीच गोष्ट आहे संगीत कलांमध्ये...? स्थानून वीणवादना विषयी माझ्याला काय माहीत आहे. आणि माझा सन्मान करण्याची आपली योग्यता तरी आहे का?”

श्रीतलाप्रसाद क्षणभर दिगमूढ झाला व तेथून यान झाली पाहून जादू झाली. प्रतापने सुद्धा त्यानेच अनुकरण केले. स्थाने आतांना प्रताप श्रीतलाप्रसादचा म्हणाला—मी असे सांगू शकत नाही की, आपल्या सारख्या एका व्यक्तिचे जसांचे होणे माझ्यासारख्या सौभाग्यच आहे का दुर्भाग्य, परंतु एक गोष्ट स्पष्ट आहे. की आपण कितीच असाधारण प्रतिभा राखणारे असलात तरी आपल्या जमिनीमुळे व भूतकाळी स्वभावाने आपण दुसऱ्यांचा सन्मान मनापासून ठेवत नाहीत. अशा उद्देने तुमचा सन्मान कोणी करावा हे मानणे म्हणजे तुर्खपणा आहे। असे म्हणून तो तेथून निघून गेला.

कांशाचा किला

[७]

[चंद्रवर्मा मरीच्या घण्ट्यात बहोत कोबलपत्तरी किनाऱ्याला येऊन परला. मीच्यावेळाने त्याला मूर्ती आली व ती बघून चालू लागला. त्याला तेथीन झाडांच्या फाया हाका भारत भलल्याच भासत झाला. त्यानंतर तो कापालिनी नावाच्या बेटकीणीच्या घरात पोहोचला. तेथे त्याला जातून बोरपूरको स्थिती व वेनापती वीरवल्क वृष्टीस पडले...]

कापालिनीचे चंद्रवर्माच्या खांद्यावर कापालिनीच्या बोलण्याने चंद्रवर्माला घोषटत धीर देत म्हटले—“बाळ, मनातून कोणतीच उत्साहाची प्रेरणा चंद्रवर्मा थावकत आज दकोस, मिळाली नाही, कारण संभर भल अंतरा-यकटंडी तेव्हाचीच अंत नाहीत. तु जर रहात असलेल्या खलू नावाच्या पुढी तुम्हे राज्य जिंकू शकतोस या वृ जर दिलेल्या बचताला जंगलास व मला मदत केलीस तरच मी पण तुला सर्वप्रकाराने सहाय्य करण्यास तयार प्रयत्नात आपण परत किंबत परत आलो तरच कापालिनी आपल्या कामात खोईत.”

आपल्याला मदत करणार आणि ह्या कामी आपल्याला मरण आलं तर मग...

चंद्रवर्माच्या मनातील विचार जाणून कापालिनीने दिव्य इबास घेतला आणि परत हसत त्याला म्हणाली—“बाळा, चंद्रवर्मा तुझ्या मनातली मोष्ट मी जाणली. तुला ह्याकडाला जरी तुझ्या नगरात आर्यांचे असले तरी तू निर्मास्तपणे जाऊ शकतोस. मी तुला कोणत्याही प्रकाराने मदत करणार नाही. मी तुला आश्वासन देत की ह्या जगलानील कालनाग व जाडे-धुळे तुला कोणताही वास देणार नाहीत मग तर ठीक आहे ना!”

हे ऐकून ती कापालिनीच्या येथून निर्धास्त पध्दे जाऊ शकत होता परंतु चंद्रवर्मा परत काळजीने शासून बसला. की, जरी हिच्या ताबडीतून सुटका झाली तरी जाणार कुठे. ह्या स्थितिज जंगल-महाडात शकते भटकण्याशिवाय दुसरे काम करणे शक्य आहे. त्याच्या पडिलांच्या तर स्वयंवास झाला होता. आणि दुसरे त्याचे राज्य शत्रूसैन्याच्या ताब्यात होते. विश्वासपात्र सुवाहूंचा तर ठाव-ठिकाण लागत नव्हता त्याचा नाईलाज झाला.

“कापालिनी, मी माझी सारी शक्ति संपी घालून तुज्या भक्तीकरीदा प्रपन्न करीन! सगं, संसू नावाच्या मांत्रिकाच्या घरातून मला कोणती वस्तू आशावयाची आहे?” चंद्रवर्मा मोठ्या उत्साहाने तिला म्हणाला.

चंद्रवर्माचा ह्या निर्णय ऐकताच कापालिनीचा चेहरा मार्मदाने उजळला. ती ताश्कन् पळणावळण उठली व एक जाडूची कांदी हातात घेऊन तिने दरवाजापाशी उभ्या असलेल्या साकरी बाहुलीवर जोरात प्रहार करून म्हणाली—“जेरवा! माझ्या घरी राहणा आला आहे. तू ताबडतोब जेवण तयार कर.”

दुसऱ्याक्षणात ‘हुंम् हुंम्’ असा आवाज करीत एक प्रचंड आकाराचा विशालकाय

माणूस समोर उभा राहीला आणि दोन्ही हातात सोंप्याच्या बाळ्यांपधून मिष्टान्न फळफळावळे वगैरे घेऊन येत म्हणाला हे ध्या तुमचे जेवण असे म्हणत त्याने त्या शंभूच्या चंद्रवर्माच्या समोर ठेवल्या. चंद्रवर्मा भुकेने कासाबिसच साला होना तो त्या खाण्यावर पुढून बसला ते पाहून एका कागूषा भैरव व दुसऱ्या बाबूला कापालिनी संतोषाने त्याच्याकडे म्हणत ठाम होते. काही वेळाने चंद्रवर्माने सवे खाऊन पोटावरून हात फिरवला व दोन्ही बाळ्या बाबूला सारत्या त्या-बरोबर भैरवाने त्याला हात धुव्याकरीता पाणी आणले.

चंद्रवर्मा भनातून घाबरला व विचार करू लागला की, कापालिनी नागसर्प व भैरव मया भयंकर शक्तिशाली लोकांना आपल्या अधीन ठेऊ शकते तर ती शंभू नावाच्या मांत्रिकाकडून शिवा हवी असलेली वस्तू कां मागून घेत नाही! ह्यातूनही त्या मांत्रिकापाशी अशी कोणती महान शक्ति असली? ज्ञात काही मुल रहस्य तर नाही ना!"

"बुला, जातो? मी तुला ते काय रहस्य हे सांगणार आहे. त्यावर आपण सत्ता-मशकत करू. शंभूच्या वस्तूंमध्ये अपूर्व शक्ति असलेला एक शंख आहे. एका त्रिशिष्ट तन्त्रच्या ओपशी चतुस्यतीचा उकळून केलेला काडा त्यात मालून प्याल्याने म्हातारपण जाऊन तारुण्य प्राप्त होते. नंतर एक हजार वर्षांपर्यंत ते तारुण्य छसेच टिकून रहाते. आज पासून एक हजार पन्नास वर्षांपूर्वी मी त्या काळ्याने सेवन केले होते. त्या नेळी शंभू माझा शत्रू होता. त्यानंतर की माझा कट्टर मानू बनला." असे म्हणत ती सळून भैरवकडे डोळे पातळीत त्याला म्हणाली—अरे दुष्टा, तू तुझा दुष्टपणा बजून सोडला नाहीस. असे म्हणत तीने चंद्रवर्मा जावूची काही त्याच्या डोक्यावर मारली क्षणात भैरव जोरात फिचळत घाडकन

मितीवर कोसळून खाली पडला. "हा तुझा सेवक आहे ना? मग तू त्याला अशा प्रकारे कां मारलेस?" चंद्रवर्माने तिळा विचारले.

त्यावर कापालिनी बिकट हास्य करीत दुष्टपणाने म्हणाली—"हे तर सरेच आहे की तो माझा सेवक आहे. पण जर कां संधी मिळाली तर हा माझे मूर्खीत जाणून माझाच बघ करेल व त्या संलुप्याकडे परत जाण्याचा प्रयत्न करेल. बसा हा एक नंबरचा दुष्ट आहे. तसे म्हटले तर ह्या शुद्ध भूतांचे करणीच तशीच असते. ते ज्या मांत्रिकाची सेवा वाकरी करतात त्यांच्यांसाठी हेच बतवान विवरात त्यामुळे त्यांच्या आभयाला जाबयास हे कधी चुकत नाहीत. म्हणून मी ह्याचे लकडाच्या ठोकळ्यात बंधात केले आहे जागुमार सळून माझ्या रहस्यांचा मोघ काढण्याकरीता किंम्यक जणांना माझ्याकडे पाठविले. त्यांची कधी दुरंगति झाली ते तर तू आता स्वतःच्या डोळ्यानेच पहा. असे म्हणत कापालिनीने दारावर लटकविलेल्या मुंडक्याचे तोरण त्याला दाखविले तोपर्यंत चंद्रवर्माचे तिकडे लक्ष गेले नव्हते ती बरबर कांपू लागला. सळून पाठविलेले गुप्तचर कापालिनीकडे अशा प्रकारे दाराचे लोखंड बसले गेले होते. वसाच प्रकारे

कापालिनी कडून गेलेल्या हेरांना धाकून पळवातील हार घनवले असावेत.

बसा विचार घेताच चंद्रवर्मा शंका भ्याकुळ होत म्हणाला—"कापालिनी! मग तू पाठविलेल्या हेरांच्या मुंडक्याची माळ त्याच्या गळ्यात भरेल ना!"

कापालिनीने अस्विकार मुचक मान हलविली व म्हटले—"मी आजपर्यंत त्याच्याकडे कोतालाच पाठविलेले नाही. ती अपूर्व शक्ति असलेला शंख हडप करायला कोणता माणूस योग्य आहे हे मी पूर्वीच जाणून ठेवले होते."

"ती समर्थ व्यक्ति मी आहे. बसतच तुला विश्वास वाटतो ना?"

होती की, शंकाच्या लाभाकरीता ती आपल्याचा प्रलोभने दाखवित तर मनाची.

“डिक आहे! सांग तर, त्या मात्रिकाच्यापाशी पोहोचण्याचा कोणता मार्ग आहे, सो तर आताच निघतो.” चंद्रवर्मा म्हणाला त्याच्या मनामध्ये असाधारण त्याच रूपाने झाला.

कापालिनी परावृत्त बाहेर आली. तिच्या पाठीमाठ चंद्रवर्मा मुढा बाहेर आला. सूर्य अस्तास जाण्याची वेळ होती आली होती. कापालिनी उत्तरेकडे तोंड करीत आपल्या हाताने संकेत करत म्हणाली—“ह्या दिशेला शंभर योजने दूर शंख मात्रिकाचा पर्वत आहे व त्या पर्वतावर त्याचे पंचवक्त्रे घर आहे. त्याच्या बराचशी पुजेच्या खोलीत ती शंख एका नागाच्या गळ्यात अडकवलेली आहे. तो नाग त्या खोलीतील खंदीला अडकवलेला आहे. तुला शंखबरोबर प्रथम येवि संवादन करावयास हवी दिवा द्याफटका करून त्याला डार मारावयास हवे तेव्हाच तो शंख तुला हस्तगत करता येईल.

“अशा नाभी मात्रिकाचा वष करणे काय संभव आहे?” चंद्रवर्मा शंका व्यक्त करीत म्हणाला.

“का नाही? कितीका मोठा महान मात्रिक असू दे त्याला एक ना एक दिवस

मरण तर येणारच ना! शंख तर झाला अपवाद नाही. तेव्हा त्याला कसे डार मारावचे हे तुला पटत नाही. याचा उपयुक्त तुला स्वतःच सोचायला पाहिजे.” कापालिनी म्हणाली.

“डिक आहे! तर मग मी निघतो!” असे म्हणत चंद्रवर्माने एकदा आपल्या अंतरस्याच्या आत ठेवलेल्या स्थानत तलवार आहे की नाही ते चांचपून पाहिले व मग तो चालू लागला.

चंद्रवर्मा दोन तीन पायले पुढे चालून गेला नव्हत तोच कापालिनी धावत त्याच्या समोर आली व त्याचे खांदे पकडत त्याला म्हणाली—“बाळा चंद्रवर्मा, मी एक खास गोष्ट सांगण्यास विस्मयच गेले वष. शंखच्या अवळ एक विचित्र पक्षी आहे. त्याच्या शक्तिची व गतिची कदाशीच तुलना करता येणे शक्य नाही. त्याचे नाव “अग्नीपत्नी” आहे. ती रोज सूर्यास्ताच्या सुमारास आपले भक्ष शोषण्याकरीता बाहेर पडते व अपूर्वारात्री नंतर परत मात्रिकाच्या घरी परत येते. आकाशात उडत असताना ती ज्वाळे मारता शडकतांना विमल त्याच्या प्रकाशाच्या अनुरीवाने तुला मात्रिकाच्या घरात जाणे सोपे होईल. तुला मार्ग जाऊन येऊन एकंदर दोनशे मैल आहे. तेव्हा तु किती वेळात तुझे काम

सफल करून परत येतील ते सांग?” कापालिनीचा हा प्रश्न त्याला जरा विचित्रच वाटला. डॉगर दया खोल्यातून त्याला पायी शंभर मैल चालत जावयाचे होते. त्यानंतर त्या शंख मात्रिकाच्या घरात जाऊन त्याला तो शंख मिळवायचा होता व परत शंभर मैल पायी रस्ता तुडवत घावचे होते. त्यातून मार्गात कोणती किती संकटे येतील व त्यांना कसे तोंड द्यावे लागले हे माहित नव्हते. फक्त परमेश्वरच जाणत होता तेव्हा अशा परिस्थितीत कसे सांगणे शक्य आहे की, किती वेळात आपण परत येऊ ते!” चंद्रवर्माच्या मनातील गोष्ट जाणून

कापालिनी घाबरून जात त्याला म्हणाली—
“हो रे बाळा, मी हे जे साहस करावयास
जात आहे ते मला पूर्णपणे माहीत आहे
परंतु आजपासून एका वर्षाच्या आत तू तो
जुस मला आणून दिलास तरच माझे काम
मला पूर्ण करता येईल व मी आत्म
साक्ष्य प्राप्त करून शकेन. त्यानंतर जरी
एक दिवस जरी पुढे ढकलला गेला तरी तो
वस बिन कामाचा होईल. हे एक झाले
त्यातून तु कोणत्याही कारणास्तव जर
एका वर्षाच्या आत येऊ शकस नाहीस
तर ह्या ठिकाणी मी असू शकणार नाही.
पण मी तुला मदत करण्याचे आश्वासन
विले आहे. ते मी विचारणार नाही. ह्या
जादूच्या काचेच्या गोळ्याच्या डेबलावर
मी एक तावपन ठेवून जाईन त्यात ह्या
शेफाचा कसा उपयोग करावयाचा त्याचे
वर्णन लिहिलेले असेल. त्याप्रमाणे तू तो
वापरून मला प्राप्त करू शकशील.

कापालिनीच्या त्या आश्वासनाची
चंद्रवर्माचा विश्वास बसला. त्याला आता

खरे वाटू लागले की, कापालिनी आपल्याला
घोका देत नाही. त्यामुळे त्याने आदरपूर्वक
तिचे दोन्ही हात पकडले व दृढ स्वरात
म्हणाला—“मी एका वर्षाच्या आत मांसा-
सहित परत येईल. असे म्हणत ती तेथून
निघाला.

त्याच क्षणी कापालिनीने जोरात हांक
मारली—“कालसर्प! तेव्हा कालनाग
फुंकार करित त्रिष्वा सयोर येऊन उक्ता
राहिला. तेव्हा तिने सर्पाला चंद्रवर्माला
वास्तवित आला केतो पंड्रवर्माचे हे जंगल
पार करे परंतु रक्षण कर.”

कालसर्प निविषाधीत चंद्रवर्माच्या पुढे
गेला व त्याला रस्ता दाखवू लागला.
चंद्रवर्माने थोडे जंगल पार केल्यानंतर
वाडीमार्गे वळून पाहिले तेव्हा त्याला
कापालिनी दिसली नाही. तर तिच्या आगी
संज्ञाच्या डोक्या व पांज व सिंहाचा कप
असलेली एक विकृत आकृति दिसली. तशी
त्याने पूर्वीच पाहिली होती तो अणभर
संभ्रमात पडला. (कथा)

दयाळू दयानिधि

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही
तो डाडांजवळ बेला, प्रेत घांटावर
काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने
मौतपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतघात बसलेला
बेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तुझा
मनात जी काय दयेची भावना आहे. त्याला
प्रेरीत होऊनच तू अतृप्त एक कार्य करण्याचे
वचन दिले आहेस. आणि नंतर पुन्हा ते
वचन मोडू नये ह्या भीतीनेच तू स्मशानात
माया प्रकारचे कष्ट सहन करीत आहेस.
मला असे वाटू लागले आहे की, मानवा-
मध्ये जे अनेक प्रकारचे उत्तम गुण आहेत.
त्यात दयेची भावना ह्याच एक सर्वोत्तम गुण
आहे. बिवेकपणाने जर का ह्याचा उपयोग
केला नाही. तर तोच गुण अंतर्धर्माचे कारण बनू
शकतो. ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एका
दयानिधि नावाच्या श्रीमंताची गोष्ट सांगतो.”
असे सांगून बेताळ बोष्ट सांगू लागला.

कोण्या एका गावात दयानिधि नावाचा एक श्रीमंत माणूस राहत होता. तो त्याच्या नावाप्रमाणेच अर्थत दयाळू होता. तो आपले वाईट चित्तशांत्याचा क्षमाच करीत असे. तेच सोळा वण जर कोणी गुन्हा केला असला तर त्याचा तो सर्वांत विचार करीत असे. नंतर त्याला समजावून सांगत असे की असा तुम्हाला पुन्हा करू नकोस! दयानिधियाच्या घरात रामू नावाचा एक नोकर होता. तो लहानपणापासूनच त्याच्याकडे लहानाचा कोठा होता. त्यामुळे इतर नोकरांपेक्षा रामूवर दयानिधिचे जास्त प्रेम होते. काही वर्षांनंतर रामूने लग्न केले. तो लग्नानंतर स्वतःच्या बायकोला नेहमी

दयानिधि बद्दल त्याच्या दयाळू स्वभावाविषयी गोष्टी सांगत असे. त्याच्यावर जे जे उपकार केले ते ही सांगत असे.

रामूची बायको अर्पत लोबी हावरट होती. एक दिवस तिने आपल्या तऱ्याला म्हटले—“काय हो, रोज आपल्या मालकाच्या उदारातले पोवाडे गाताना तुम्ही थकत नाहीत. पण त्यांच्या घरी तर दिवांनी रेशमी साड्या आहेत. पण माक्या-जवळ एका सुडा नाही. त्यांच्या पत्नी व मुलीजवळ कित्येक मौल्यवान दागिने आहेत. तुम्हांला तर माहीत आहे माक्या अंगावर सोन्याचा एक फुटका सर्वां सुडा नाही.

रामूला त्याच्या बायकोने सांगितलेल्या गोष्टीत काहीतरी तथ्य आहे असे वाटू लागले. परंतु त्याने कोणत्याही गोष्टी करीता आपल्या मालकासमोर हात पसरला नाही. कारण स्वतः दयानिधि त्याच्या गरजा पाहून त्या सर्व गरजेच्या गोष्टी त्याला न मागता देत असे.

एकदा रामूने आपल्या बायकोनी सांगितलेली गोष्ट दुसरे नोकरांजवळ बोलून दाखविली. त्या सर्वजणांनी त्याला समजावत म्हटले—“अरे, प्रत्येक व्यक्तीची मिळकत त्याच्या बुद्धी वारंदातवर अवलंबून असते. आपल्या मालकासारखे लोक जर घनवान राहतील तरच आपले आयुष्य

आनंदाने जाईल ना! त्यातून मालका तर मुक्तावर जास्तच सहानुभूति दाखवतात. रामूला त्याचे म्हणणे सुद्धा बरोबर वाटले. त्याने जाऊन ती गोष्ट आपल्या बायकोस सांगितली.

“म्हणजे ह्याचा अर्थ तुम्ही जितके दिवस काम कराल तेवढे दिवस असेच हास भोगायचे हाच ना! तुम्ही सुद्धा तुमच्या मालका सारखा स्वताचा काही धंदा कां करून पैसे मिळवत नाहीत?” रामूच्या बायकोने त्याला सज्जा देत म्हटले.

“मो तशा बुद्धीचा नाही” रामू म्हणाला. “मग चोरी करा! रामूच्या बायकोने त्याला चिडवत म्हटले.

चोरीचे नाव काढताच रामू घाबरला. त्याला समजणे की, खोटी कसली करावची? कुठे करावची.

तुम्ही तुमच्या मालकाच्या घरीच चोरी करा. त्याचा तर तुमच्यावर गाढ विश्वास आहे ना! दुसरी गोष्ट त्यांच्याकडे चोरी करणे सुद्धा अतिशय सोपे आहे. कोणाला काही एक पत्ता सुद्धा लागणार नाही. कोणती तरी किमती वस्तु तुम्ही चोरून आणायला मग तो घेऊन आपण हा गांव सोडून लास निपून जाऊ. ते काही दुसरा धंदा व्यवसाय करून आपण खूप पैसा मिळवू. मग मालका अबाळाबाबर दागदागिने व

रेशमी कपडे.....रामूची बायको म्हणाली. रामूने प्रथम तिचे म्हणणे मान्य केले नाही. परंतु बायको बरोबर बरेच भांडणा-केल्यानंतर त्याने हो का हो केले.

एक दिवस रामूने आपल्या मालकाचे सारे घर बुडवून काढले. त्याने पाहिले एका खोलीत तिजोरी लपवलीच पडली आहे. त्याला कुलूपही घातलेले नाही. तेव्हा त्याने दकने तिकडे पाहिले ते कोणी नाही असे पाहून त्यातील एक पैली उजवली व मेळून बायकोच्या हातात दिली.

रामूच्या बायकोने सर्व नाणी मोचली व अत्यंत आश्चर्याने विचारली—“जरे वा, ह्यात तर खूप पण आहे!”

दुसऱ्या दिवशीच दयानिधिने आपल्या घरी झालेल्या चोरीचा पत्ता लागला. तेव्हा त्याने उदास होत म्हटले—“हे काम कोणत्या जोर बरोबरीलाच नाही. असा विचार करीत त्याने सर्व नोकरांना बोलावून घेतले आणि विचारले—“तुमच्या पैकी कोणी पैसे चोरले आहेत का? आज राईत तुम्ही सर्वांनी ईमानदारीने काम केलेच असा परिस्थितीत कोण चोरी करण्याचा प्रयत्न साज्या. म्हणजे हा शोध माझाच आहे. असे म्हणून त्याने डोळे दुसऱ्याने बघून आले.

चोरी झालेली समजून सुद्धा कोष येथ्या ऐवजी आपल्या मालकाचा झालेले दुःख पाहतच सर्व नोकरकर्णाला भीती बरोबर त्याची सहानुभूती वाटू लागली.

त्यामुळे त्यातील दोन नोकरांना अजिबात रहावले नाही. ते म्हणाले मालक आम्ही सर्व नोकरांच्या घराची अडती घेतो. तोपर्यंत सर्व नोकरांना येथेच राहावून देवा.

सर्व नोकरांच्या घराची अडती घेतल्यानंतर सर्व घन आपल्या घरातच राहावले हा विचार करताच रामूचा घरकाम उडाला की, आता आपली कशी बुद्धि होणार.

रामूने दयानिधिने पाय पकडले तेव्हा दयानिधिने त्याच्या घुकीचा दावा करत म्हणाला—“बापुडे तू असे काम कधी करू नकोस.”

ह्यानंतर रामूने बुकूनही आपल्या मालकाच्या घरात चोरी केली नाही. परंतु

उत्त त्याच्या आयुष्य जगणे कठीण होऊन गेले. एका बाजूने त्याची बायको जास्त पैसा पिलवा म्हणून सतावू लागली. तर दुसऱ्या बाजूने सर्व नोकरांचे त्याला द्वेषू लागले.

एका मालक दिवांत बसलेले पाहून रामू त्यांना म्हणाला—“बाजूजी, सर्वजण मला 'चोर' म्हणून माझा अपमान करीत आहेत. तेव्हा मी कुठे तरी दूर निघून जाते. म्हणून मला निरोप द्यावा.

दयानिधिने त्याला समजावत सांगितले की, मी त्या सर्वांना बसे म्हणून नका म्हणून सांगित व तुझ्या बायको करीता एक शेवटी साडी घेऊन वेईन अशा प्रकारे त्याला घराच प्रवास व समजावून सांगितले शेवटी

म्हटले—“मला घर अशी गोती आहे. की तू कुठे जाहील घर तुला अनेक कष्टच झेलावे लागतील. सहानुभूतापासून तू माझ्या घरी राहिलस. म्हणून मला तुझ्याबद्दल खूप प्रेम आटते आणि तू तर माझ्या घरातून निघून जाण्याच्या गोष्टी काढतोस. त्यामुळे मला मांका वाटते की, माझ्या घरांत तुला कशाची कमी आहे. तू येथून निघून जाणार हे ऐकूनच मला खूप दुःख होते.

पण रामूने आप्याचीच री ओढली. शेवटी दयानिधिने त्याला थोडा पैसा दिला व म्हणाला—“माझी मनोकामना आहे की, तू जिथे रहासिज तिथे सुखी रहा.” ह्यानंतर रामू तेथून निघून गेला.

दयानिधिच्या बायकोने सारी हकिकत ऐकून म्हणले- "चोरी झालेली येव्हा समजली तेव्हाही तुम्ही त्याला परत घ्यायला पाहिले होत. म्हणजे तशा स्थितीत त्याची तुमच्याबद्दलची आदर भावना अजून जास्त वाढली असते

"पण अक्ष केले तेंद, नोकरीची चोरी करायची प्रवृत्ती जास्तच झाली असली तर कोणत्यातरी नोकरीने आपल्या घरी चोरी केली असली शिवाय चोरीचीच नसून चोरला बट म्हणून देश धोयला नाही" दयानिधि म्हणाला.

त्या गोष्टीला धुमकळ वर्षे उलटली. दयानिधि आता म्हणारा झाला. त्याचा

मुलगा व्यापाराची सर्व कामे सानाऊन होता

एक दिवस रात्री दयानिधिला घरी एक बीस वर्षांचा मुलगा चोरी करताना पकडला गेला. तो दयानिधिच्या पाया पडत म्हणाला- "नामक मला क्षमा करा मी सोडून द्या एका काळीं जे रामू नावाचा मोठरा आपल्या घरी काम करतो त्याचा मी मुकणारा आहे."

दयानिधि आपल्याने म्हणाला- "आता रामू काय करतो? कुठे वाहतो?"

"सरकार तुम्ही भाड्या भडिलना जा पैसा दिला होतात त्यान माझ्या भडिलाला भाजीपाल्याचा बंडा मुक केला त्यान जा काही फायदा होत होता तो आपल्या खाण्यात कपड्यातल्यातच खर्च होऊन जात होता. त्यामुळे माझ्या आईने मला चोरी करावयास भाग पाडला.

मग तु चोरी करावयास माझ्याच घात कां घुमलास? दयानिधिने विचारला परंतु त्याच्या मनांत एक मोठे सलत रात्रिही की, इतक्या वर्षांनंतर मुद्धा होण्या मनांत बदला घेण्याची इच्छा राहिल आहे.

'माहेर, माझ्या भडिलानी मला करण्याकरीता आपले घरच जास्त पसंत पल कारण जर चोरी करताना पकडला गेली

तर आपण क्षमा करून सोडूनच झाले ना! रामूच्या घालान स्पष्ट सांगितला

हे उतर ऐकून दयानिधि आश्चर्यचकित झाला. नंतर त्याला बाहुपाशात घेऊन म्हणाला- "एक बाळ, तू परत कधीही चोरी करू नकोस व्यापारात तुला मी भागीदार करून घेतो तू माझ्याच जवळ रहा

यथवर गोष्ट सांगून वेताळाने राबाला म्हणले- "राजने चोरी करताना पकडला जाऊन मुद्धा दयानिधीन त्याला शिक्षा केली नाही उलट दयापात्रमध्य त्याला घराबंदीत ठेवला दण्डीत आशवासन दिले जिवंकपणा नमनाना मुद्धा ते दयाळूपणा दाखवितात त्यामुळे इतर लोकांना मुद्धा चोर बनविण्याचा धावाच होतो ना! खरे म्हणजे तर दयानिधिची ही प्रवृत्ती आतून दबची आहे का भोंक पशाची आहे? त्या गोष्टीचे उत्तर माहीत असून ते दिले नाहीस तर तुला त्याचा परिणाम माहीत आहेच, तुझ्या डोक्याची शंभर लकल होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागलेल

दयानिधित म्हणाला- "समाजात दयानिधि सारखे स्वभावे असणारे लोक विरळच. रामून जवळ चोरी केली तेव्हा दयानिधिने त्याला क्षमा केली परंतु त्यान त्याच्या दयाळू स्वभावाचा विश्वास केला नाही व त्याच्या बरातून विचून गेला. ही एक शंका त्याच्या मनामध्य होती माणसा झाला त्याच्या घरी चोरी करण्यास बाहून त्याच्या दयाळूपणाची प्रशंसाच केली तेव्हा त्याची शंका दूर झाली त्यामुळे त्याने इतका प्रचल विश्वास ठेऊन त्याच्या घराच्या कुठराचा उद्धार केला. हा त्याचा मोठेपणा नाही. उलटच जरि असणारा दुसऱ्याच्या प्रशंसेची अपेक्षा करील नाही परंतु त्याची उदारबुद्धी व उलटच गुण जवळ दुसऱ्यांना आपोआप समजतात. तेव्हा ते आपोआप प्रसन्न होतात. दयानिधिचे वास्तविक कारण हेच असू शकेल

अशा तऱ्हेने राज्याचे मौन भंग होताच वेताळ प्रतापरोबर लक्ष्य झाला आणि झाला जाऊन लोचकलू लागला. (कल्पित)

“मी जो रंग जोयायला संगेन होच मावला पाहिलेच नाहीतर मी पय पय सुखा देणार नाही आणि मी तुज्या कामेश्वर संकुट झालां तर मी तुला बुडवा धरामा निघवत जनकी येईन” जमिनदाराने अट पातळी

[illegible][illegible]

अग्निद्वारावा सोमनाथच्या करण्याचा मृग गम आपा परंतु त्याच्या चतुराच ३३
आल्याशत्राय पण गृहवले ताहो

राजकन्येची चिंता

स्वर्गपुंगवी राजकाया कुसुमलता
जहापशापासूनच चित्रकलाची जायत
आवड होती तिची आवड पाहून
राजाला अर्थीन शानद झाला मगलेन
गिझासून प्रविष्ट शिक्षकार राजाकल
नाचवण घासल व आपन्शा सुनल
चित्रकल प्रविण बनवाया सांगितल

वहाँ दिवस भरतक एक दिनस
 लोकन राजासे दक्षन घन निवेदन करीन
 खुदक 'प्रभू' भी राजक-पदोपुन शिक्षण
 दित आहु आग तिन्ना राजविषयासारन
 काही रहल्ले बाही. सला तर बसे वाहु
 लागल आहि की माझ्यागंदाही कितती री
 पना-तिन ज्ञास्थ ज्ञान प्राप्त कैल आह.

महाराज ते बोलणे ऐकून अतिशय प्रसन्न झाले व त्यांनी स्वःस्वा भक्षितो देऊन पाठवणो फाजी ह्यानंतर काही दिवसांनी यु.भ.मल्लनंन एक क्षिप्र देखाटले त्यास एक

मंदारतरुण शब्द-या शृंग ध्वनि-धारा बमल-
आने व त्याच्या एका हृत्तात लगाम व
दुसऱ्या हृत्तात तलवार धरलेली आहे
असे ते चित्र पूर्ण होत आहे क्षणी दुसऱ्या
दिव्यापासून कुसुमलेखा या वाण्यामध्ये
विचित्र बदल दिसून येऊ लागला त्या
चिवाकडे जवळी कळती गाऊकारीची धुनी
पड तेव्हा तिच्या हातापासून अश्रू गळू
लागेत वसंत महाराज व महागणीत
खण समजावून विचाराने पाहिले परंतु ती
काही व शोचता गप्प वसुंत गावरी, तेव्हा
तिची लक्षणे लक्षात आले

एक दिवस मंत्री अजयशर्मा थाने राजाला सुचविले—“महाराज, मला एक शक्य वाटते. राजकुमारीन काढलेल्या चित्रात काहीतरी कमी असारे एकदा चित्रकार शेतकऱ्या बोलावून चित्राचे परिष्कार करण्यास सांगारे म्हणजे राज-

कुमारीच्या चित्रेचे कारण तरी समजेल महाराजाने खोतकला बोलवून चित्राची परीक्षा करण्याची आज्ञा केली. चित्रकारने सर्व दिवस ते चित्र पाहून राजाला म्हटले- 'महाराज इथेके सुंदर चित्र रेखाटण दुसऱ्या कोणत्याही शक्य नाही. चित्रात कोणत्याही बाबतीत कमतरता नाही. ही शीष्ट मी राजकुमारीला सुद्धा समजावून सांगितली. परंतु त्याचा काहीही फायदा झाला नाही.

चातक सैन्यानंतर एक दिवस राजकुमारीची बंदिप इन्दुलेखा राजाला एकटे बसलेले पहात म्हणाली- प्रभू! आपण शस्त्रा करत असाल तर एक गोष्ट सांगवी

म्हणजे त्या चित्रात रेखाटलेला तसेच राजकुमारोत कलतरी पाहिलेला अन्नाचा एखादा वेळचा त्याच्याबरोबर असत अशाचाचो तिस्रो इच्छा असेल आणि तो गोष्ट आपल्या अचळ बातून दाखविण्यास तिला नकार वाटत असेल.

राजाच्या भनाई सुद्धा तशीच अली. यत्न लागली की, इंदुलेखाचे म्हणणे खर वसावे म्हणून राजाने राणीला बरोबर घेतले व ती कुसुमलताच्या मद्राकात जाला व तिच्या पहात राजाने विचारले- "बाळे, तू मुझ्या पित्रात ज्या लक्षणांचा स्वरूप आणत काय त्याला तू पाहिले आहेस का? उदासि मुला त्याच्याशी असून करावयाचे असेल तर सांग त्याला बोलवून देऊन मुझ लान त्याच्याशी आम्ही लावू."

ते एकहाय कुसुमलता अतिशय राग न म्हणाली- "पिताजी, जसे वालुग जगल नाही जसे म्हणत तशीत तोड-जपगुन रडू लागली.

राजाला समजना की, यत्ना कय करावे? त्याच दिवशी राजाने सगळ्यांक शस्त्राला बागत बोलवून अतल व मलान सांगितलेली गोष्ट सांगितली.

मन्याने थोडा विचार केला व म्हणाल-

"महाराज आपण एक काम कराव म हवे ते असे की, आपण असे जे दिव

करावे तो, राजकुमारीची काळजी जो काणा दूर करेल त्याला काही जमिन व जमीन दिली जाईल, ताने तरी काही कारण तयार करावे.

महाराजाने मंत्राने सुचविलेल्या सल्ल्या प्रमाणे राखवण इथरी पिटपिली ती कून अतक चित्रकार व प्रगिटोत पायसे नेम आली. सर्वेक्षण राजकुमारीच्या चित्राचे कारण समजावियान असमय ठरली.

राजाला भत्यंत चिंता वाटू लागली. एक दिवस मुकेंतू नावाच्या एक तरुण राजाचे दान चत म्हाणाचा महाराज, राजकुमारीने रेखाटलेले चित्र पहाण्याची मला मघो दिलीत तर तिच्या चित्राचे कारण काय त्याच शोध लावायचा मी प्रयत्न करीन त्याच राजा चिडून त्याला म्हणाला- 'चित्रकाराच्या मुकेंतू सुद्धा सांगितले की त्या चित्रात कोणताही दोष नाही, तेव्हा मला काय स्थान दोष आहे अशी खात्री वाटते आहे का?'

मुकेंतू म्हणाला- "महाराज, जसा कर आपल्या सांगण्यावरून हे तर स्पष्ट होते की त्या पूर्वी जनेक लोकांनी सशोधन करून आपली काळजीचे दाखविली त्यामुळे शास्त्रा योग्यतेचा इथे काही संशय येत नाही. संशय यती तो व्यवहार इंग्रालेचा तसे म्हटले तर, मी सुद्धा अतक

राजदरबाघात वाटचलिसक, चित्र, व संगीत, कला इ. जनेक विद्यांचे प्रशिक्षणाचे काम केले आहे."

"महाराज, झाला सुद्धा एकवेळ संधी देऊन पाहू या?" अशी म्हणाला.

महाराजांची परवानगी मिळता झपाच मुकेंतूने राजकुमारीने काढलेल्या चित्राचे परिक्षण केले व राजकुमारीला म्हटले- 'राजकुमारी, ह्या जत्नी आपण असेच आपलीच एक चित्र काढू ककपाट नाहीत हिचे एक काळजी आपल्याला लागून राहिलेली आहे. परंतु जी गोष्ट असंभव आहे त्याच्या बाबतीत काळजी करून फायदा काय?'

मुकुमनताने मुकेतूकडे पाहिले तेव्हाचाल
राजा अति रागान मुकेतूला म्हणाला
मी तुला सांगितले होते राजकुमारीच्या
काळजीत काय तोय तुला तिच्या कलचे
मुक्तांकन करण्याचे कारण काय ?

“महाराज, राजकुमारीच्या चितेचे खरे
कारण शांता हेच आहे जेव्हा कोणीही
मनुष्य असे समजतो की आपण ज्याची
आशा करतो ते मिळवणे शक्य नाही.
तेव्हा तो काळजीची शिकार बनतो.
राजकुमारीच्या मनात एण तसेच प्रेम
आहे राजकुमारीला अनेक ललितकला
प्रत्येक अतिशय अभिरुची आहे माझा नेव्हा
दिवाकरतर असा आहे तिन तिचे मन सर्गित
व नव्य कलत्रा अभ्यास करून घालवता
म्हणजे ती काळजी करण्याचे दिसून
आईल “मुकेतूने सांगितले

मुकेतूचा सल्ला ऐकून राजान राज
कुमारीकडे पाहिल तेव्हा ती हसत हसत
म्हणली- पिताजी, ह्याचे बोळक खरे
आहे मोठेवाराचे हे चित्र काढ्याकरीता

मी माझी सर्व कलापूर्ण जयवीरात माणजी
त्यामुळे ह्यासारखेच पूर्ण चित्र मी मुक्ता
रेवार् घडणार नाही तेच माझे चितेचे
कारण होते त्याने तर मला उपदेश केला
की, जिवनात आणखीन राखत्या राखतो
साध्य करून घेता यत्नात आणि की अविध्य
कालान माझ काय कर्तव्य आहे माझ
एकच कर्तव्य आहे की, मी नृत्य व
संगीतचा आता अभ्यास करणार ह्या
कलाची साधना करण्याकरीता हेच माझ
गुप्त हाऊ शकनात” असे म्हणून
राजकुमाराने मुकेतूला नमस्कार केला

राजान प्रसन्न होऊन मुकेतूला म्हणले
आचार्य तुम्हीच माझ्या मुलांचे गुरू आहात !
मी म्हणल्याप्रमाणे आपल्याला एक गांव
अक्षिम देता

मुकेतू हसत म्हणाला-“महाराज मी
कलचा एक भक्ति आहे मला राज्य नको
परंतु आपल्या दरबारातच राहून मी
आपल्या कल्यत्त नृत्य व संगीत कलचे
ज्ञान देऊ शकता

देव-धर्म

फार पुरोच्या काळची गोष्ट आहे
काशी राजाला दोन मुला होते
एकाचे नाव मोहसाम आणि दुसऱ्याचे नाव
चंद्रकुमार बंधिमतवालांचे महिसासच्या
कपात जन्म घेतले चंद्रकुमार नेव्हा छोटा
होता तेव्हा त्याच्या पट्टराणीचा वैदात
हाला. त्यानंतर राजान पुन्हा एका तरुणी
बरोबर लग्न केले व तिला पट्टराणी केलं
ही नवित राणी मुद्दा राजाचे अत्यंत
लाडकी होती, काही काळाने तिनही एका
मुलाला जन्म दिला त्याचे नांव सुयकुमार
ठेवले राजा जापण्या मुलाला पट्ट
अत्यंत आनंदित झाला व त्याने पट्टराणीला
विश्राम-“तुला बापल्या मुला करीता
काही तर ह्या बसला तर मागे !

आता ह्या क्षणी नाही जेव्हा परक्या
मनान इच्छा होईल तेव्हा मी मागेन”
पट्टराणाने उत्तर दिले

काही वर्षांन सुयकुमार वयात आला
तेव्हा राजान राजाला वाढवण करून
दिली-“मुम्ही माझ्या मुलाच्या जन्माच्या
वेळी नल” तर वेगार होनात तेव्हा आता
तुम्ही तुमच्या बसलाला जाणून मला वर
द्या व माझ्या मुलाच्या राज्याचा-
मिषक करून त्याला पाहीकर बसावा

अत्यंत लुर दिव्यमान असे दोन मोठे
मुल्य असतात मुद्दा मुलाचा गव्याभिभाव
करण असंभव आहे राजा म्हणाला

परंतु राजाच्या मनात एक राका आली
की राणी आपल्या मोठ्या मुलाचा हत्य
करीत आहे, तेव्हा स्थाने आपल्या दोन्ही
मोठ्या मुलांना बोलावून घेतले व महिसास
न चंद्रकुमारला समजावून सांगत म्हणत

“मुलांनो मी तुमच्या वाचन काईला
सुयकुमार जन्मल्याबरोबर एक बर
सावण्यास सांगितला होता तीला राज्य

हने आहे. मी कुठल्याही परिस्थितीत तिला राज्य देऊ इच्छित नाही. पण म्हणतात ना! हनी बुद्धी दृष्ट असते ती शुभशी हानी करू शकते त्यामुळे तुम्ही दोघे ह्याजणी जंगलात निवून आ व मी येथानंतर राज्यकारकार करा ही गोष्ट सूर्यकुमारला माहीत नव्हती त्याने पाहील की, बापछ दोष मोड भाऊ कुठेतरी जाण्याची तपारी करीत जाहेत त्याच्या बरोबर जाण्याची इच्छा ह्याच्या-मुद्दा मनात आली यम काय, तो सुडा न्याच्या बरोबर निघाला

हे तिथं भाऊ हिमालयात पोहोचले महिमाय मोठ्या वुर गेल्यावर तेथील एका

मोठ्या नटवृक्षाच्या सावलीत बसला व सूर्यकुमारला म्हणाला-“हे पहा रे तू समोरच्या तळपात जाऊन स्नान कर पाणी पिऊन बापची इच्छा पालन व भेताणा माझ्या करीता एका कमळाच्या पानात पाणी भरून घेऊन ये.”

ते तळ एका जलराक्षसाचे होते कुबराय ते तळ त्या राक्षसाला देत मागितले होते “ह्या तळपात उतरणाऱ्यांना जर देव घमां बद्दल माहीती असली तर, त्यांना तू सोडून दे. परंतु त्यांना त्याची माहीती नसेल त्या लोकांना तू साऊन टाक. पण लक्षात ठेव जे लोक तळपात उतरले नाहीत त्यांना मात्र कोणताही प्रास देऊ नकोस”

त्या दिवसा पासून जो कोणी मनष्य त्या तळपात उतरे त्याला तो प्रश्न विचारले-“देव-धर्म म्हणजे काय” जे त्यांनी त्याचे उत्तर देत नसे त्याला तो स्वलाप भस बनवित असे तेव्हा जेव्हा सूर्यकुमार त्या तळपात उतरला तेव्हा यक्षाने त्याला प्रश्न केला-“काय तुला देव-धर्मबद्दल काही माहीती आहे?”

“हो, हो, माहीत आहे. देव-धर्म याचा अर्थ सूर्यचंद्र आहे” सूर्यकुमारने उत्तर दिले तुला देव-धर्म विषयी काही माहीत नाही! असे म्हणत यक्षाने सूर्यकुमारला आपल्या बराच्या आत नेले

सूर्यकुमार बराच वेळ जे का तरी आला माहीत हो पाहून महिमायने चंद्रकुमारला नटवृक्षाच्या काठी पाहून बघ्यास पाठावले यक्षाने त्यालाही ताचे प्रश्न केला चंद्र कुमारने उत्तर दिले- देव-धर्म याचा अर्थ चार दिशां तुला गुढा बरोबर माहीत नाही असे म्हणून त्याने त्यालाही पकडून बराच्या आत नेऊन ठेवले

चंद्रकुमार सुडा बराच वेळ जाणा तरीही आला नाही पाहून महिमायना शवा आली की, बापछे दोघे भाऊ कोणत्या-तरी तळपात सापडल अशावेत म्हणून ते स्वतः तळपाकडे निघाले जवळ गेले तेव्हा दोघे सळपात उतरल्याचे सिद्ध त्यांना दिसले. परंतु मातेर आपल्याची कधीही क्षूप दिसली नाही त्यामुळे महिमायने विचार केला की, बहुदा या तळय मध्य कोणी राक्षस रहात असावा!

दोघेयसून पाण्यात उतरले नाहीत तेव्हा ते जलराक्षस अस एका जंघली मणानाचे रूप घेऊन त्यांच्या समोर येऊन उभा राहिला व त्याला म्हणाला-“काय रे तू पाण्यात उतरला नाहीस स्नान कर नापास

बाधितत्वाता संका आली की, ह्या मणून च बहुदा जलराक्षस असावा असे. बघून यांनी त्याला विचारले-“काय हो, न्यांदेरा

तुम्ही माझ्या दोन छोट्या भावांना पकडून घेऊन येऊन नां?”

“होय हो मीच त्यांना पकडून घेऊन गेलो” यक्ष म्हणाला

‘असे का करीत’ बाधितत्वाती त्याला विचारले

ह्या तळपात जो कोण उतरले तो माझ्या भावीन होतो” यक्ष म्हणाला

“तळपात जो कोणी उतरले त्याला तुमच्याच भावीन व्हावे लायते कां?” बोधितत्वाती यक्ष विचारले

“ज्या लोकांना देव-धर्म म्हणजे काय हे माहीत नसते त्यांना माझ्या भावीन व्हावे लायते” यक्षाने उत्तर दिले

‘तुला परहिजे तर मी तुला सांगू शकतो देव-धर्म म्हणजे काय हे!’

‘अस, निदोबे अथ असबारा. शुभ काम करणारा आणि शांत चित्त असलेल्या उत्तम पुरुषाचा वचन देव-धर्म आहे!’ बौधिसत्त्वानी सांगितले

बौधिसत्त्वांचे उत्तर ऐकून यक्ष संतुष्ट झाला त्याचा सत्कार करीत त्यान विचारले “तुझ्यावर माझा अनुग्रह झाला आहे तेव्हा तुझ्या दोन्ही लहान भावांपैकी एकाला मी तुला परत करतो सांग कोणाला आणू?”

साक्या छोट्या भावाला आणा” बौधिसत्त्व म्हणाले त्यावर यक्ष म्हणाला- “हे पंडित तुम्ही देव-धर्म तर जाणता परंतु त्याचा अवलंब करणे जाणत नाहीत!”

“हे कसे?” बौधिसत्त्वाने विचारले. “तुम्ही आपल्या छोट्या भावांमध्ये मोठ्याला सोडून लहानाची मागणी केली तेव्हा मोठ्याचा आदर विस्तरलात’

“यक्षा मी देव-धर्माचे पालनच करतो झाला माझ्या छोट्या भावा मुक्तचे जंगलात

यक्ष भाग पडला त्या त्या अर्थाने. बविलांकडे राज्य मागितले. यामची हित कामवा करणाऱ्या बांडलांनी आम्हाला जंगलात पाठविले अक्षा परस्मितीत मी छोट्या भावाबिवाव राज्यात गेल जाऊन काय सांगू की, राजासाने त्याला मिळून टाकले म्हणून? कोणी विश्वास तरो ठेवेल का?” बौधिसत्त्व म्हणाले

‘भावार्थ! तुला फक्त देवधर्मच नाही तर अध्यात्मिक ज्ञानाचा अनुभव सुद्धा आहे असे म्हणत याला बौधिसत्त्वांचा प्रशंसा केली. “व चंद्रकुमार सुवेकुमारला आणून बौधिसत्त्वाच्या साक्यात दिले

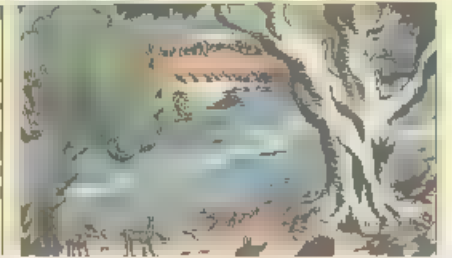
काही वर्षांनी त्यांचा कातमी लागला वृद्ध राजाचा मृत्यु झाला तेव्हा बौधिसत्त्व आपल्या दोन्ही भावांचा बराबर घेऊन आपल्या राज्यात परत आले व राज्याभिषेक करून आपल्या राज्ही भावांना चंद्रकुमार व सुवेकुमारला सेनापतींच्या पदावर नेमले व शांतीपूर्वक राज्यकारभार करू लागले.

जे सध्या या दोघांमधून राजाची ही देवदूतच्या प्रवेष्टांत वळून गेली वस्तुतः गेल्या तत्परक राज्यात राखेचे विरिद्ध नामने अशा प्रकारे तो भाव विजय होऊन तेव्हा राजांना परत नमून तरो त्यांच्या बाजूला कोणी जडू शकते नाही

काही दिवसांनंतर तेथे पुनर्लघार पाठव पडला. व हे तसे त्यांच्या कपामे बाळू लागले व त्यांनी नदीचे काय घेवले तेव्हा ते नदी बरेच दशागून वार लागली पक्ष्यांनी वी फक्त काळून जप्रीं झाली टाकता त्यांना पुढे अक्षुं कुटू लागले त्या शांतानी बरेच पक्ष्यांना आपल्याकडे आकृष्ट केले

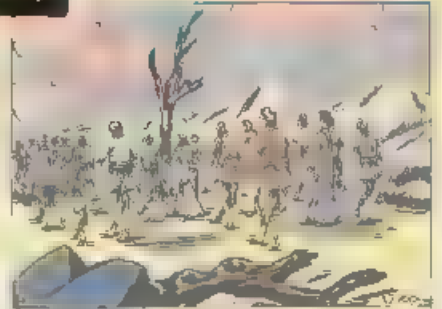
कालानंतर राजाच्या दोन्ही बंधूंना राजे वचने पळवले गेले म्हणून तो भाव टणकारण नावाने प्रसिद्ध झाला याकाय कृषिमुक्तीत त्या नदीचे तार नमूनी परत ठेवले

सोडया काट ने निने म्याय पादुत
दुःका विनविनी व भुं आश्वनाच्या
केतुन शानत गुलती व आश्वनाच्या
वैजत राजाची धर्मशुभ सांगून वडू
नाहिले मुनीना त्या राजाच्या
बाणकीचा भयकर राग आला

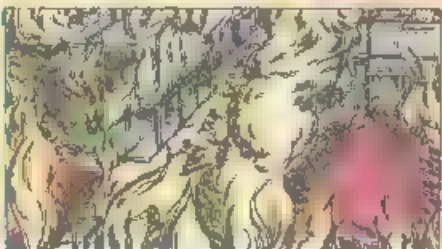
की मणल मी कातून पावती लई
इतक्या प्रवेशाने वजून गेला वडूना
गहना तपक राख्यान राखीने विर
विशू बायले अशा प्रकारे ती भाव
विशना लोकात तेव्हा पुढीलता पळई
मोठज तुरी याच्या बाजूला कोणी
जाऊ सकले नाही

जनीने आप डेट इतरले हे नवय
वापडे झालेने आहे असक्याय लोकांची
मदत करण्यापेक्षा राजा स्वतः त्यांना
ब्राम इती आहे त्यामुळे राज्यातील
धर्माच्या व म्याथू नाकाना सोडून इतर
सर्वांचा नाश होवई

काही दिवसांतवर लेने पुतळधार
पाउस पडला. व हे तळे त्याच्या
कपाते बाजू बायले व त्यानी नदीचे
कप वेतले मीवर ती नदी बनेक
देशानून वाह लागली पक्षिनी वी
फड काकन जरीं सोपी टाकता
त्यांना पुढे शत्रु फुटू लागले त्या
झाडाना जवळ पडताना थापल्याने
आकृष्ट केले

मोठ्या कापले राजाचे अतिशय
मन नाशाल पमन चमकता पानी
बन होऊन मिळून गेले पाने धरता
अतिशयाचा झाल होई म्यान नवय
तळपात बसून राहिली म्यान नवय
मन नाशाल पमन चमकता पानी
बन होऊन मिळून गेले पाने धरता
अतिशयाचा झाल होई म्यान नवय

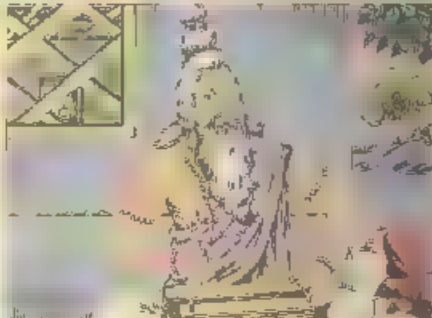
रामानंतरात मोठ्या मोठ्या राजान
राज जवळ पमने गेले म्हणून ती
भाग टळवाराण नावाने प्रसिद्ध झाला.
म्यान नवय कायमपणे त्या नदीचे तार
तमशी असे ठेवते

ह्यातूनर भारतात लण्डनारण्य अंतर्गत
वसुधैव कुटुम्बकम् अंती राम आण
लक्ष्मण ह्यांनी आपला वनवास मान्य
अपत्यत धारयला. हाही मान्य न
होय लक्ष्मणारण्य नर वाचून राहिल
विशाली ह्यांनी लक्ष्मणारण्य वाचून राहिल
होय लक्ष्मणारण्य वाचून राहिल

काही वर्षांनी कर्मा बालमोकीने आपला
भायस ह्याच नदीच्या काठावर
वायला ह्याच नदीच्या किनाऱ्या
वायलीकीने आपले काळी रायापण
ह्याची रचना केली

सुमना नदीच्या काठावर लक्ष्मणारण्य
मूल मूल व लक्ष्मणारण्य लक्ष्मणारण्य
मोडी केली महाराज बालमोकीने त्या नदी
होय लक्ष्मणारण्य वाचून राहिल
लक्ष्मणारण्य वाचून राहिल लक्ष्मणारण्य वाचून राहिल

मौल्यवान भेट

मौल्यवान राज्याचा राजा मोहन हा दरवर्षी आपला जन्मदिवस मोठ्या घाटाने साजरा
करी. त्या दिवशी राजाला अनेक भेटवस्तू जगतोसकून मिळत. परंतु तो राजाला भेटवस्तू
मौल्यवान वस्तु भेट म्हणून देत आहे त्याला भोजनाच्या वेळी राजा आपल्या भोजनारी बसवून घेई.
भायगाची भेट आहे असे समजून भोजन सोक आपापल्या भेट देण्याची बराबरीत राहिल.

परंतु एका संवत्सारात हे राजाने आपले भोजन भोजन नाही. त्याने आपल्या एक भिन्न
भायगाची भिन्न व एक पत्र वाचून दिले त्यात असे लिहिले होते "महाराज, मी
भायगाचा मौल्यवान भेट देण्याच्या विषयी नाही. तरी तुम्हा घालता मनीस आपल्या बद्दल
मना बद्दल व भक्ति आहे तिचा मी प्रेमाने आपल्याकडे पाठवित आहे. केवळ ती मोठी
भायगा आहे म्हणून तिचा भिन्नवार करू नका. हे माझे एकमेव भिन्न आहे

पत्र वाचून राजाला आपली भिन्न समजली. त्याला समजून गेली की भिन्नभायगा
प्रमाणे भिन्नरी भिन्नरी वस्तु मौल्यवानच समजली आहे. त्या दिवसापासून राजाने आपल्या
भिन्न जन्मदिवशी त्या भिन्नभायगा आपल्या भिन्नरी भिन्नभायगा सुरक्षित केली

सोंगाडच्या

सिखरी राज्यात मल्लवर्मा गावाचा बाग ही रहान हाता ला लाता तहेच शेष घरण करून अन्क तकरा व होवभाव करून पडीत विद्वानाची प्रशंसा करे एकदा दगव्याच्या सुमारास गावात तरुण संवेदोच्यात कुल्लोच्या चडाकाळा आगण्या त्याच वेळस मल्लवर्मा त्या वंशाच्या सत्तापतीच्या जपान तेथ जाऊन पोहोचला. गावातील प्रतिष्ठित लोकांना ती खरोखराच सेनापती भावा आहे मसे वाटले. त्यामुळे त्यांनी त्याला खावराने नेऊन तेथील एका उंच शाराबावर बसविले. त्या चडाकाळी समाप्ति आल्या. तेव्हा त्या प्रतिष्ठित लोकांनी सेनापतीच्या हाती त्यातील विजय प्राप्त करणाऱ्याला बक्षिस देववले स्थाने मोठ्या सेनापतीचा हान भाव करून बक्षिस दिले. व तेथे उपस्थित असलेल्या जनेतेला संबोधून म्हटल-

“आपण सर्व प्रतिष्ठित व छोटे मोठ्या सर्व लोक नी मल्ल कुपया क्षम करावी ही आपल्या वृष्टीने अत्यंत दुर्भाग्याचा भाषट आहे की, अ न, अचल्या देशातील सत्तापती दूध उपस्थित नाही आणि खराखच जर सत्तापती न आपल्या बळाचे प्रदर्शन पाहिल वसने तर तक्कीच त्यांनी तुम्हाला संन्यात चांगल्या पदावर नेमले असने ते ऐकराच सर्व लोक आश्चर्यचकित होऊन त्याच्याकडे पाहू लागले त्याच वेळेस उदयभट्ट नावाचा गावातील प्रसिद्ध पंडित मल्लवर्माच्या जवळ जात म्हणाला- “तुम्हे हे सोंग खरोखरी पशुसन्निध आहे सोंग तुम्हे नांव काय ?” मल्लवर्मन आपला परिचय देत निवदन केले- ‘हे महाशयो, माझ्या कडून क ही चुकले-भाकले भरीत तर कुषा करून मला क्षमा करा ह्या उत्सवाच्या दिवशी आपल्या

सर्वांचे मनोरंजन करावे ह्या हेतूने मी हा चप वारण करून आलो होतो.” असे म्हणत त्याने सर्व प्रामवासीया सभोर हाठ जोरून समस्क र केला.

परंतु समस्कार करण्यापूर्वी त्याने आपला नम काढून टाकला

‘थानर उदयभट्टाने त्याची मोठी प्रशंसा केली आणि म्हटले-“हि पोष्ट ठिक आहे ! जसा चांगुलपणा व्यवहार मान करून तुम्हांतू आपल्या देशाचा रावा दीरक्षेनच्या दग्ध राव को नाही बलस ?’

वात्र ! तुम्ही काय मोष्ट काढलात मी हा समाधाराचा खळ आपल्या राजानसार करू” ही शर यट्टा हाडेल मल्लवर्मन आश्चर्य प्रगट केन

“हो, आपला राजा तर मोठा कसेवा इंगी आहे. ते उत्तम कलाकारांचा अपूर्व सन्मान करतात तू माझे म्हणजे घेऊन एकदा राजाचे वसेन घे” उदयभट्टाने मल्लवर्माला सांगितले

अशा महान पंडिताकडून मोरवाहन गिळाल्यामुळे मल्लवर्मा अतिसम बार्नवित आला. तो थोड्या साहसात राजधानीत गेला व महाराजाचे दर्शन घेऊन त्यांना निवेदन करीत म्हणाला मी दोन वेच वारण करून आपल्याला दाखवायचे म्हणतो म्हणून आपण कृपा करून मला परवानगी द्या राजाने त्याची मोष्ट ग्राम्य केली पंडित्या दिवशी सत्सवर्मान दगागत प्रवेश करून सत्तापतीचा खेपान तत्को परेश केला आपल्या भावणान त्यात

अनेक ठिकाणी संस्कृतच्या श्लोकांची उदाहरणे दिली. ह्यावर राजाबरोबर दरबारातील इतरांनी मुंडा त्याचा मोठ्या दुर्प्राप्त हसून राहिली.

राजाने त्याला शांभर सोन्याची नाणी बघिस देऊ केली तेव्हा मल्लवर्माने ती नाकारून गंभीर चेहरा करीत म्हटले- 'महाराज, जीवनाच्या बाबतीत विरह जालेल्या माझ्या सारख्या सन्याशांना ह्या मुद्रणाच्या नाण्यांचा काय उपयोग?' असे म्हणून तो दरबारातून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी मल्लवर्माना एका नतंकीचा वेप घारण करून राजदरबारात आला. आपल्या लक्ष्मण नृत्यकलेचे प्रदर्शन करून त्याने दरबारातील सर्वांना मंत्रमुग्ध करून टाकले. सर्वांनी नृत्य संपल्यावर बराच वेळ टाळवाचा कडकहाट केला. तेव्हा राजाने आजू मुंडा शांभर सोन्याची नाणी भेट देण्याकरीता पुढे येऊ कायला.

परंतु मल्लवर्माना विनयाने राजाच्या भ्रष्टाचारीत म्हणाला- "महाराज, मी असे ऐकले

आहे की आपण एक अत्यंत कलाप्रसिद्धात 'त्यामुळे मी आपली सेवा करण्याच्या वाक्याने आलो होतो परंतु ही शंभर सोन्याची नाणी आपल्या कलाप्रसिद्धीच्या तुलनेने अत्यंत तुच्छ आहेत. माझ्या वित्तच्या माताने मला पुरवणार चांगला मल्लवर्मानाच बोलणे ऐकून राजा चकित होऊन म्हणाला- 'काल मी तुला शंभर सोन्याची नाणी देऊ लागला तेव्हा तू स्पष्ट नकार दिलास हे वागणे मला माझीच वागणे आहे.

महाराज, काल माझा वेप एका सन्याशाचा हाता म्यामुळे मी वैराग्य भावनेच्या प्रभावाचे प्रदर्शन आपल्याला घडवले आज माझा वेप एका नतंकीचा आहे त्यामुळे ह्या वेळात माझ्या भ्रष्टाचारीत महाराज ससाराप्रती व धन प्रती अत्यंत इच्छा राहिले त्यामुळे वेपारच्या अतुरते वागणही आवश्यक आहे ना ?'

राजा मल्लवर्मानाच तर्क ऐकून अत्यंत मानवित झाला. त्याने त्याला पांचशे मुद्रा भेट देऊन त्याची पाठवणी केली.

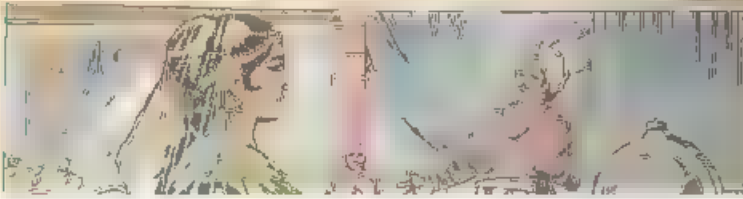
दगडी मुर्ती

त्या राजाच्या कोट्याधीश व्यापाऱ्याच्या दोन बायका होत्या. पहिल्या व उपाच्या मुलीचे नांव वासती होते व दुसऱ्या बायकोच्या मुलीचे नांव पद्मावती होते. दोघीही जवळजवळ एकाच वयाच्या होत्या. पद्मावती स्वभाव अगदी उत्तम होते. वासती कठोर बुद्ध होती तिला दगावती सुखीसंपन्न राहिलेले आवडत नसे. त्यामुळे ती आपल्या नोकरीचा कारकिर्दीचा वगळून राहिलेले आवडत नसे.

परंतु पद्मावतीला दुसरे लोक सुखी पद्मावती पाहून मानव होत येते. ती अत्यंत लोकवाचकासाठी सहाय्युत्तमे वाग त्यामुळे पद्मावती बरोबर सर्वत्रच राहिलेले वागत. परंतु त्याच्यांत एक वास गोष्ट होती की त्या दोघी दिसा-प्रमाण एकसारख्या दिसत त्यामुळे बऱ्याच-वळा लोकांना भ्रम पडत व त्याचा स्वभाव

पारबतच त्यांना ओळखत. त्या दोघीच्या बऱ्याच काही दिवसांचेच वतर होते वासती योड्या दिवसाने मोठी होती तो स्वतःला खूप सहाय्य समजे तिला वाटे लोकांनी असेच वागल म्हणजेच आपल्या बदल लोकांच्यात सहानुभूति आवर निर्माण होईल परंतु तिच्या एक शका होती की असे वागल तरी आपल्याला ह्यात यश का येईल नाही? तेव्हा ह्याचे एकच कारण असू शकते ते म्हणजे पद्मावती! तिला वाईट ठरविण्याकरीत पद्मावती जांगली कामे करते व दुसऱ्यांच्या बरोबर तसेच वागते त्यामुळे वासती काही ना काही कारणे काढून पद्मावतीची भोवणे काढी.

परंतु पद्मावती तिला म्हणे- "तारी तू रोजच्या रोज काहीनाही कारण काढून माझ्याशी का वाढण उत्तरेत काढतेस."

अपण जर ऐकयकीती श्रेष्ठाने राहिलो तरच लोक आपला मावर ठेवतिले.

“तू सगळ्यांच्या आदराच्या बोण्टी सोड प्रथम माझा आदर करायला विक माझ्या सारकी तू पण दुसऱ्याची वाग.” वासंती चिडून म्हणे

वासंती सारके वागणे पद्मावतीला शक्य नव्हते आणि पद्मावती सारका स्वभाव बदलणे वासंतीला कदावी शक्य नव्हते त्यामुळे दिवसदिवस वासंतीच्या मनात पद्मावती विषयी द्वेषभावना वाढू लागली.

त्या सुमारास एक चंद्रकांत नावाचा शिल्पकार त्याच्या घरी आला. दख्खुप्ताला आपल्या घराच्या अंगणात एक कलामंदिर

बांधून त्यात सुंदर सुंदर दागडी मुर्ती स्थापन करण्याचा विचार होता.

चंद्रकांत ठरवून होता तरी त्या यशान त्यात मी नळा आत्ममात करून काही सर्वश्रेष्ठ कलाकारांच्या मूर्तीलाच मान मिळवला होता. ती आपले कायनेही काम निष्ठापूर्वक करीत असे म्हणून कला मंदिराने काम सुरू त्याच्यावरच सोपवला गेले. त्यामुळे रोजच्या रोज वासंती व पद्मावती त्याची कारागिरी पाहण्याकडून तेथे जाऊ लागल्या त्यांना शिल्पकार विषयीची काहीती विचारून त्यांच्या त्याला विचारण्याच्या पद्धती भुलून दोघांच्या वेगळ्या झाल्या. पद्मावती चंद्रकांतला विनम्रतापूर्वक प्रश्न विचारत तर वासंती मालकीणीच्या आदेशाने विचार परंतु चंद्रकांत त्या प्रकाराकडे दुर्लक्ष करे.

चंद्रकांतचे लढे वागणे पाहून वासंतीला थोडे लज्जत वाटू लागले कारण पद्मावतीच्या बरोबर जे लोक स्नेह व आदराने बोलत तेच लोक वासंती बरोबर बोलायला वाचत नव्हते असा त्यांना वासंती कधी कधी हे वाण्याकरता चंद्रकांतकडे एकटोच येत असे.

एकदा चंद्रकांत वासंतीला चाकल करायला आला म्हणजे—“तुम्हा व धी नमिमीयम्मे मला तूच वास्तव असेलस.

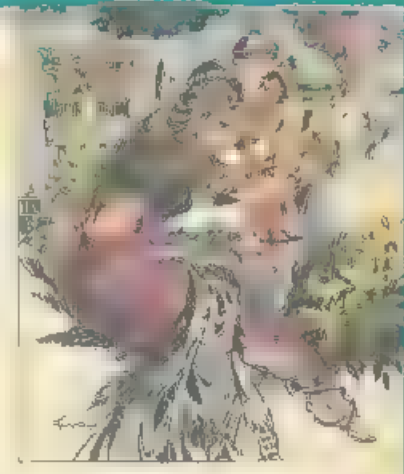
ती म्हणाली—“तुम्ही सोदं बोलता?”
“मला खोटे बोलण्याची काय गरज?”

चंद्रकांत छटबटात म्हणाला वासंती म्हणाली—“तू आमच्या दोघे रोजगारी मिळविण्यासाठी लागेल माणूस वाहेत म म्हा तुझे मालक आहोत तू एक बाजार माहेत तुझ्या बरोबर माझे बोलणे चालणे शक्य प्रकारचे आहे. परंतु पद्मावती बरोबरचे तुझे बोलणे चालणे पाहून असे वाटते की तू मालक आहोत व ती तुझी रावर आहे तोकरवगला काही कुट्टीने मला बागणे पुढा बागलेच बिसते.

चंद्रकांत याकुलमान म्हणाला ‘ही मला खरी माही! तू सुंदर आहेस! तुझ्या अंशक रंग स्वभावाने तर तू जास्तच सुंदर दिसतेस म्हणून तुझ्या घोंगळीवर मी गुलाम झाली आहे. तेव्हा तू जे काय म्हणालस ते पला बागलेच वाटेल.” ती म्हणाली मी पाह्या पतिष्ठे प्रयामेच योग्य माणसा बरोबर प्रेम करेन तुझ्या कारक्या मर्णग निका मी बरोबर माही.

“सो ही गोष्ट बागल्या झालेने जाणतो परंतु तू माझे प्रेम माही जाणत” चंद्रकांत म्हणाला.

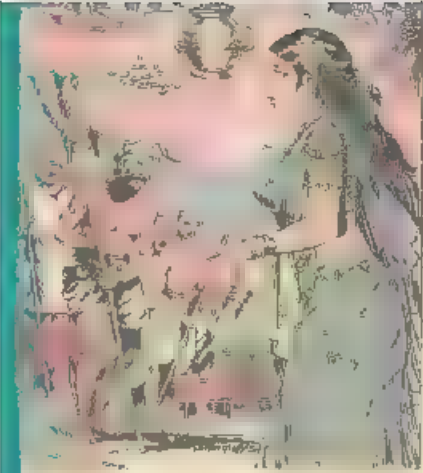
परंतु खरे तर मनांतल्या मनात वासंती हे समजून जाणहीत झाली की इतक्या मदमानी आपल्या बाह्यीची उपेक्षा करत

आपल्यावर प्रेम करणारी एक तर व्यक्ति आहे हे समजल्यावर ही रोजच्या रोज त्याच्याकड जाऊ लागली.

श्रीमताची प्रसंगा जशी गरीब लोक करतात तसेच श्रीमंत लोक गरीबांचे अवहेलना व उपेक्षा करून त्यांना अवमानाने करतात हे स्वाभाविकच आहे असे म्हणून वासंतीने त्याला हिणवत म्हणले—“तू पाहीजे तर माझ्यावर प्रेम करेनास का, परंतु मला बरोबर लक्ष करण्याची स्वप्न माझ पाहू नकोस!”

एकदा पद्मावती आपल्या काही जाते दाईकांना सेंटायला रामापुर गावी गेली तेथे दोन वर्षे पाऊन न पहल्यान त्यांच्या

पुष्पाळाने वस्तू झालेले लोक विसरले ती गोष्ट समजताच तिने बघण्या ताबे-बांधकामां मुदविके तुम्हा लोव गावात काही विहिरी खोदवा त्यामुळे वाड पाणी नरा हत्ती लागल

'आम्ही सर्व प्रयत्न करू परंतु कुठूनही गाण्याचा एक घर देखिल लागला नाही नातबाईन म्हणाल

त्याच गळीत एक जवळून पडला वहाली पद्यावतीला धक्क्यात जमिनी खाली वाहिली मोन व पण विमू लागल तिन मध्ये गाव दड्याळून सधे पावकन्याना मागितले का कुठ कुठ मोन आहे व कुठ जणून तर पाणी लागल प्रथम पद्यावतीच्या

परंतु काही त्यांनी खणून पाहिले तेव्हा त्यांना पाणी सापडले व गावाची पाण्याची दुर्मिळा कधी झाली त्याच बरोबर वाड सोनं पण गावकऱ्यांना मिळाल त्यामुळे गावकऱ्यांच्या मानटाला उधाण जाले तेव्हा त्या सर्वांना गावसभा गातावली एक निषेध ठरवला की- 'पद्यावती मानवी श्रमनार नाही तर एक देवी आहे. तेव्हा गावच्या मध्यभागी जे पद्यावतीची वगडी प्रतिमा स्थापन स्थापन केली तर आपल्या गावाला पाण्याचे दुर्मिळ कधीही यणार नाही

ह्यानंतर त्या गावच्या पायल न बळगुप्ताला भेटून त्याला जवळ जाऊन दृष्टी अष्ट केली

दखगुप्त प्रमत्त होत म्हणाला वतन न काळाने दगडां मुतांची प्रतिस्थापना ह्या मणजे विगळतच त्यान ते काम चद्रकातरड म उचल

ही गोष्ट समजताच वसवीक्या मनुष्य मध्ये गावच्या घाकट्या वहीरीतूनल अगुता व हव निर्माण झाला तेन काही पुढ लाकडात एकत्र करविल ह्या मल्लिकार्जुन राभापूरला पद्यावती ही दगडी मुर्ती स्थापन झाल्या बरोबर तिस गंटा कडवी वाटांन चंद्रामाया लुटलुट भंडण असं सूच केल त्यांनीच एका गुंठान बेराभ्याचा वंश

वरण केला व ते गावात असा प्रकार करीत हिडू लागला की ह्या दमडोमतांचे स्थापना झाल्यामुळे हे शरित गावकऱ्या-वर झाल आहे ते समजताच गावात गोष्टळ उडाला

ते एकून वक्षगुप्तला खप लाईन ताडून त्याची चद्रकातर मुळ जिल्हाचार्य वाळ्याकड जात नागितल 'अहोतुभाव अ पण चद्र-कांतला माझ्याकडे पाठविनेत त्यामुळे पक्ष्य प्रतिभवर विद्वान ठेऊन मी माझ्या कळामदंरातीन मुतांचे काम त्या आचर नावतिल परंतु आता मला समजल की त्याच्या कळ मध्य ताणवी

तरी नसा आहे त्याच्या शिकवामुळे वरिष्ठ निर्माण होते कारण माझी मुलगी पद्यावती गुणवान अह तिचे प्रतिपा नय र क रीत न जे वतनथे घाला तर न दोग जिल्हानाराचा ठरवला आहे

वक्षगुप्तला विचार घेतून जिल्हाचार्य श्रावचवचकत होत म्हणाल - चद्रकातर मरा मरा मदीं रातम दिव्य आहे अगण प्रतिपे इत मुत्त त्याचे जालकाम कपदी श्रावगुप्त दोगारच म हो अस म्हणत ते पद बसाल घेऊन राभापूरला पहा चळ ते ली पविता पहात म्हणाल व लागत' मुतांचे म्हणजे गावकऱ्यांचे त्या पतीगया काहीतरा कसा आहे पद्यावतींचे कथाल

ध ठेवणीपेक्षा ह्या मुर्ती मध्ये बरेच काही वेगळे वाटते

गावच्या गावात वक्षक न्या व लावण ध ल दि मु नाय ते न्हा कानिकडे र मून पाहत दगडाकून म्हणल मी कल्पनाहा केली नव्हता तु जेव वाक बरीअल

चद्रकातर वितयनत मारता नमस्कार कडा ने निवेदन करीत म्हणल- मुकदव कथापणा माझ्या श्रावविच नाही माझा आहे मी जे ह्या प्रतिमा काजी आहे ते पद्यावतीची नाही परंतु कामतीची आहे

अस तु का केवळ 'माचरीणर श्रुत हो'न विचारल

वास्तवी आपल्या छोट्या बहिणीची प्रतिमा स्थापन झालेली पाहून इथ्या व दुःखाने घासलेली आहे. ती तिच्यावर प्रेम करतो. त्या दोघीच्या देखरेपणात वास्त करक नाही हा विचार करून मी तिची प्रतिमा बनविली. कोडासा करक कोणाच्या लक्षातही येणार नाही. ही गोष्ट की वास्तलीला मुद्या सांगिलेली नाही परंतु ती असा कवीही विचारही केला नव्हता की इथ्या करपाच्या लोकांची मूर्ती स्थापन केला तर पुण गावाला अंतर्घद होईल मला क्षया करा असे म्हणत वदकात गुळच्या साया पडला

वास्तवीला वडू समजल तेव्हा तिन ही गोष्ट ताहली की आपल्या इथ्याया कारणामुळेच आपण गावातील लोकांचा वदनामी वाईटपणा प्रपन करून घेत ती पद्यावतीच्या जकळ जन म्हणाली हे जथ माझ्या मनांत आता अफो मोती वाटत आहं की मी जर इथ्या व इथ मांडून मत्मासर्त गेले नाही तर माझ बागण सचं

वेसाध अनर्थकारी म्हणून किद इतक वाजपासून मी तुम्ही प्रत्येक गोष्ट एकमे यला चांगल्या मार्गाने घेऊन येत

आपल्या मुलीमध्ये झालेला बदल पाहून वच्चमुक्त अस्त्यत आनंदीत झाल. त्यान चंद्रकांतला क्षमा केळी. त्यान वरावर असा विचार करून त्याने वामतोच लयन त्याच्याशी लावून दिल की, इतक्या कठोर हृदय असलेल्या वसंतोवर तो प्रेम करत होता

चंद्रकांतच्या बरोबर लयन झाल्यानंतर वास्तवीने स्वतः वरावरने आपल्या पतीच्या हाताने एक दगडी मुलीची स्थापना र मायुर गावे करविली

मावक-योनी समजल की वयसोमध्य ज उत्तम परिवर्तन झाल आहे त्याचे कारण चंद्रकांतच आहे तेव्हा पासून लोक म्हण लागल चंद्रकांत फक्त मनुष्याच्या वगळे प्रतिमासाचे रूप देत नाही तर प्रत्येक प्रतिमासांचे मनुष्य रूपान परिणतीत करू शकतो

मीठाचा काढा

एका गावात एक गृहस्थ रहात होता. त्याला एक मुलगा व एक मुलगी होती काही वर्षांनंतर त्याच्या मुलाचे लग्न झाले व त्याच्या घरात मुल झाली आता त्याच्या कुटुंबात तीन बायका व वरू लागल्या

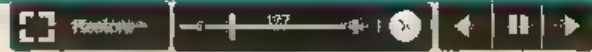
तीन बायका एकत्र राहू लागल्या की त्याच्यात वाद विवाद मांडण हे मुल हाणारच प्रथम त्या घरात दोन बायका हातवा सायलकी पण मुल दुन्या घराचे तीक्ष्ण रहाणी पण कबळी दिवे काम घाब पण वेगळ्या तऱ्हेचे त्यामुळे त्या बायकांनी मुलला ज फक्त घरातील कळण लावण्याचा अटोकाट प्रयत्न करीत असत मुलला एकदा संगून समजणार नाही ह्या हेतून एक गोष्ट दोन दोनदा सांगत असत

एक दिवस त्या गृहस्थाचा मुलगा भाला बायकोन हत्ती सावधगिरी राखली की काही गडबड तर हाणार नाही ना व मुलचे बायले सर्व समजले तर आपला माऊ काय म्हणल तो वमरवर कळशी घेऊन पाणी भरण्याकरीता बिहीरोवर जाता जाता मुलला म्हणाली- 'अज एकलस का घर्नीवर डाळ शिजते वाहे घोडेघा वेळालमठमर सोठ घाल विसरू नकोस'

दोन दिवसापूर्वी मुलवाई डाळीत मीठ घालण्यास विसरून गेला होता त्यामुळे तो गोष्ट आठवलीत रहावी म्हणून शासूने पुन्हा पुन्हा तिला सांगितले होते.

त्याच वेळाल मुल दुसऱ्या काही कामात मग्न होती ते सपत्ताच तीन डाळीत मीठ घालले व ती दुसरे आणखी एक काम करू लागली.

एक दिवस शरदाने प्रवेश करून पावंतोला खीर दिला की तुझ लग्न कसहो शंकराबरोबरच होईल त्याने तिला 'जिव पचालरोपा' मनोपदेश केला. व शांगितच की ह्याचा जप केल्याने तुम्ही मनाकामना निश्चित पूर्ण होईल व तू मुलांने दिवस घालवशील नंतर त्यान मनका व हिम वानाची भेट घेतली व त्यांना सविस्तर सांगून तो निघून गेला

नारदाच्या मूर्तन प्रमाणे पातळी सांगल्या सखीरा वगोबर वरून शृंगरोयी गेली आणि 'तम शिवाय' च्या पंचासरी मंत्राचा जप करीत तपश्चर्या करू लागली तिने तोडात पाण्याचा एक बेंब देखील घेतला नाही तिला लोक अपर्णा म्हणू लागले

एकदा मंतका व हिमवार टोप आपल्या मुलीला पाहणाऱ्याटी आली पाचवीच कृश देह पाहत मंतका म्हणाली "मली! हे म काय? काही खात नाहीस की पोट नाहीस हे पार तप कशासाठी करत आहेस? शंकर बरोबर असे वाटत नाही तुला? ना वंरागी आहे आणि पार कोधी गण आहे ज्या कामात यश मिळणार नाही त्या कामात लक्ष घालणे फुकट आहे नल मरी'

पातळी सतापाने सर्व धुकून घेऊन राहतून म्हणाली 'शंकराशी यावा निनाह होईल

हे मुम्हीच ना यांगितन? मी तपश्चर्या करून लपोबलांने त्यांना तुमचा जावई करून देईन म्हणून तुम्ही माझी काळजी काण्याचे सोडून घरी परत जा"

तिकडे शंकराचे मन चलविचल होऊ लागले त्याच वेळी ब्रह्मा विष्णु इत्यादिक देव शंकराच्या दर्शनार्थ गले शंकराने त्यांना आश्चर्यानेक बसवतका सांगून येण्याचे कारण विचारले. तेव्हा सगळेच म्हणाले- 'हे महेश्वरा! तू पार्वतीशी विवाह करून जगाचे कल्याण कर. तारकानुराला पूर्वी जगा वर मिळाला होता की, तुम्हा जस जनेल त्याच्या शिवाय इतर कोणाच्याही हाती त्याला मरण नाही त्याचा वच झाल्या शिवाय जगाचे कल्याण होणार नाही'

ते एकुल शंकर म्हणाला- 'मी शिवाय जेन्ना तर तिच्या तपश्चर्याने निव्वल नाही को यपार? मी जालीची बकवटी पदवी तर स्वतःचे स्वर्ण फटीत जाहे पावंतीच्या बरोबर संसार काण्यापेक्षा तपश्चर्या करणे जास्त सोपे आहे असे मला वाटते

ते एकंद ब्रह्मदेव म्हणला- 'तार आश्रयाने तुम्हालाथम स्विकारून जो राज योगी आला पाच्यार हातूनच जगाच कल्याण होऊ शकते'

शंकराने शर दिक द्यांच्या इच्छेला मत देऊन पावंतीशी विवाह करण्यास

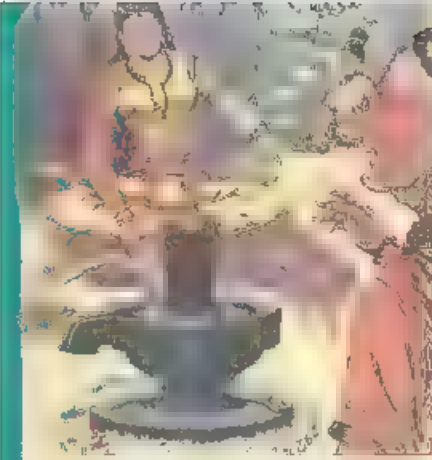
सजोवा

होकार दिला. ब्रह्मादिक देव निवून बस्यार शंकराने पावंतीचा मनोदय समजून घ्यायच मतपत्री द्यावेल म्हणून एका वृद्ध योग्याचे रूप घेऊन हातात कुबडी व कमंडलू घेऊन पावंती तपश्चर्या करीत होली तेथ आला पावंतीने मक पाव्या मुसावरचे तेज पाहिले व ब्रह्मा विष्णु किंवा महेश्वर तिकडेकीच कार्य यति जस घेऊन जात्यासंगत तिला वाटून म्हणत तिन यतिराजे स्पात असल्या शंकराची पाटपजा कसो आण विचारत आपण कोण?'

शंकर म्हणाला- मी ब्रह्मदेवी आहे जगाच्या कल्याण साठी हातन जेतली'

समजले की त्यांच्या मुलीने पुनर्जन्म प्राप्त केला आहे. त्यामुळे त्यांनी तिची पोता मनोधारणा व सात्वता करून काढून टाकली

पावतीला शंकराच्या विवाहात असोनात. दुसऱे होऊ लागले तिच्या मनामध्य शंकरा शिवाय दुसरा कोणताच विचार घेत नव्हता तिचे मन त्याची आठवण काढून आणूळ होत होते त्याच्या आठवणीस दुसऱे सहन करीत नव्हान भूक बिसरल्या पावंतोला समजावून हिमवान व मनका तिला म्हणाले बाळो, तू यतिवान काळजा करून मकी आम्ही लवकरच तुम्हा विवाह शंकराबरोबर पावून देता

कोणाची मुलगी तू आणि कशासाठी ही तपस्चर्या करीत आहेस ? ”

पावती म्हणाली-“ मी मेमका व हिमवान यांची मुलगी माझे नाव पावती शंकर कैलास पर्वतावर तपस्चर्या करीत असतां मी त्याच्या भेसखडी उपस्थित होते परंतु एकदा मी सेवा करण्यासाठी गेले असता कामधेवाण त्याच्यापद आपले पंचवक्त्र सोडले तेव्हा शंकराच्या लोचने करण्याच्या कामदेवाचा राग आला व त्यानी आपला तिसरा डोळा उघडला. त्याबरोबर त्यातून अग्निउभासा आल्या आणि त्यात कामदेव प्रत्यक्ष आला त्यानंतर नारदमुनींनी मला पत्राक्षरी पत्राचा उपदेश

केला. मी तेच प्रमाणे तपस्चर्या करीत आहे

शंकराने पत्नीरूपे मला स्विकारावे ही माझी कामना आहे परंतु तूतकी पोर तपस्चर्या करूनही माझ्यापद शंकराची कृपा नाही म्हणून मी आनीत प्रवेश करून वेदत्याग करण्याच्या विचारात आले पावती म्या यती ह्यात असल्या शंकराला म्हणाली

ते ऐकून यतिरूपात असलेला शंकर पावतीला म्हणाला-“तू फार मोठी तूक करते आहेस शंकर बेंरागी आहे तपस्चर्या करतो आहे यापक्षां नू का विचार घरातून काढून टाकून घरी परत जा आणि इतर देवपैकी योग्य वर निवड ”

“आपण कैलास हो उपदेश मी तुला लापण आला आऊ शकता ! ” पावती थोडा रागावेच त्याला म्हणाली

‘ होय, मी आणखी आहे परंतु जाण्या पूर्वी तुला नस्तुस्थिती समजून घ्यावं म्हणतो शंकर भिकारी आहे. देवमी जावा ऐवजी तो जर्जर परिष्कृत करतो जेव त्याच वाहत आहे. भूत भेत त्याचे अनुयायी आहेत. शरिराला चंदना ऐवजी तो सस माखून ठेवतो त्याच्याशी विवाह केल्याने तुला काय सुख मिळणार ? ’ शंकर म्हणाला

ते ऐकून पावतीला आस्त्र राग आला. ती दबवावून म्हणाली-“ तू कोणी मोगाडया यतिराज दिसतो आहेस तू कोणी ज्ञानी यतिराज असतील असा माझा भ्रम होता शंकराचे ऐश्वर्य तुला काय कळणार ? जो शंकराची निंदा करतो त्याला शात जन्म दारिद्र्य भोगावे लागते ” असे सांगून तिन अगत्या सारी व परिचारिकांना त्या होण्या-दया घेनीला हाकलून लाबायला सांगितले.

शंकर स्मित करून म्हणाला ‘ पावती ! मीच शंकर आहे तुझी मनोकामना कळाली म्हणून मी हे रूप घेऊन आलो होता आता माझ्या बराबर कैलास पर्वतावर चल ’ असे सांगून शंकराने पावतीचा हात घेतला.

पावतीने हिंसा जेऊन आपला हात सोडवून घेतला आणि शंकराकडे पाहिले तेव्हा शंकर स्वयं कपात प्रत्यक्ष आला शंकराकडे पावतीने क्षमा मागितली व म्हणाली-“ मी आपल्या बराबर असे जाय बरेच हाणार नाही आपण माझ्या आई वडिलांना भेटून त्यांच्या अनुमतीने मला परम ज्ञान हू बोध हाईल ”

त्यानंतर तिन शंकराला नमस्कार करून त्याचा निरोप घेतला आणि आपल्या मली परिचारिकाबरोबर घरी निघून गेली व त्या व विवागात रममाण झाली

पावतीच्या तोंडी शंकर प्रसन्न झाल्याचे ऐकून आईवडिलांना परमावृष झाला. त्यांनी पावतीच्या विष हासाठी सुमुहूर्त ठरविला व विद्या विधाहाच्या तयारीस लागले

शंकर कैलास पर्वतावर परतला तेव त्यांनी आपल्या मृतप्रेतारि वणास काम-देवान पंचवाणाचा प्रयोग केल्यामुळे त्याला कडी शिक्षा भोगावी लागली हे सांगितले नंतर पावतीशी विवाह करण्याचे ठरले असल्याचे सांगून त्यासाठी सप्त ऋषींचा सहयोग घ्याय करावा असे सांगितले

ते ऐकून गदी निघाला आणि सप्त ऋषींना भेटून कैलास पर्वतावर आला

सप्तर्षी शंकराच्या दर्शनाने मानवित होऊन म्हणाले—“हे महावेश, आता करावी-

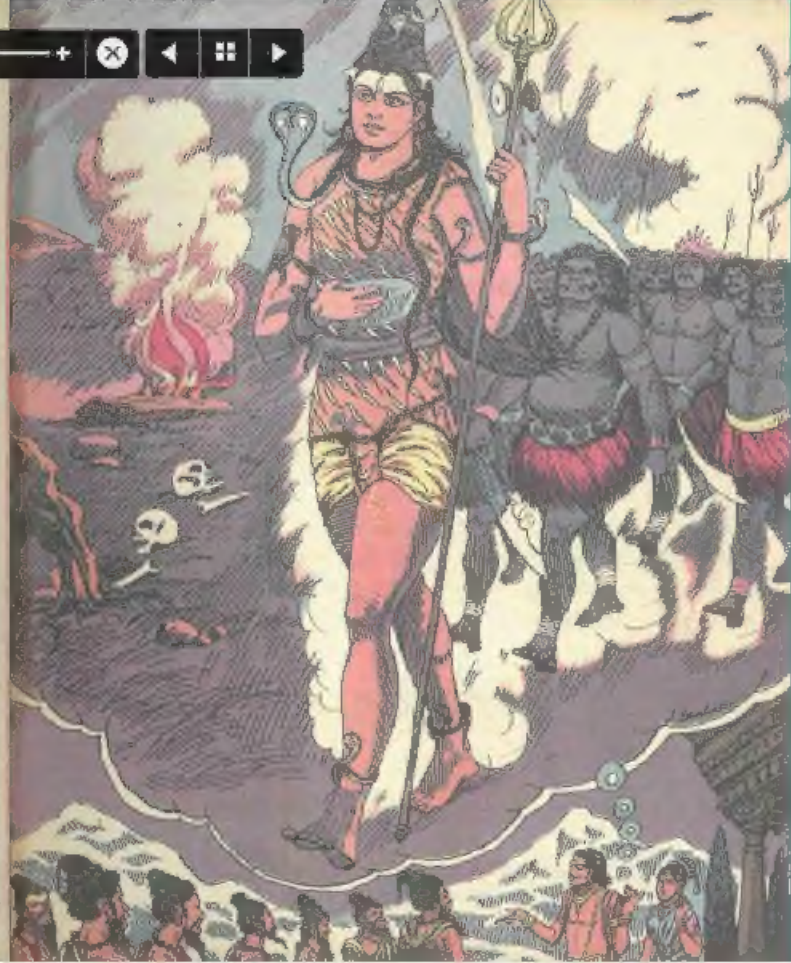
“मृनिवर्ग हो, पार्वतीची विवाह करून गाईस्व वसति पालन करण्याचा विचार आहे. यास्तव आपण पार्वतीचे आईवहिले मेनका व हिमवान यांच्याकडे जाऊन माझ्या वतीने पार्वतीला मागणी घालण्यासाठी जावे. त्याच्या सत्वाने सुसुद्धत ठरवून विवाह संघर्ष करण्याची द्योतित व्यवस्था करावी.” शंकर सप्तर्षींना म्हणाला

सप्त ऋषींनी मोठ्या आनंदाने त्या कामाची जबाबदारी घेतली आणि हिमवानाकडे गेले. मेनका व हिमवान दोघांनी सर्वांचा द्योतित सरकार करून

वेण्याचे कारण विचारले. सप्तर्षी म्हणाले—
“हे मेनके व हे हिमवाना ! तुमचे भाग्य फार खोर आहे. स्वतः परमेश्वरीने तुमच्या पोटी पार्वती रूपे अवतार धारण केला आहे या विवाहाने तुम्ही कोटि मेळोवयात होईल.”

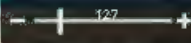
ते ऐकून मेनका व हिमवान म्हणाले—
“मृनिवर्ग हो ! आपण केलेली धूषना आम्हांला फार आवडली आम्ह्या मनात देखील शंकर पार्वतीचा विवाह व्हावा हीच इच्छा होती परंतु कालच एका विद्वाने येऊन पार्वतीचा विवाह शंकराशी करून देण्यात हित नाही असे सांगितले. कारण तो स्पष्टानात रहातो नागधर्मे धारण करतो. यथा मागसाथी निवाह केव्हाय पार्वती मुली कशी काय होईल ? म्हणून आम्ही शंकराशी पार्वतीचा विवाह करून देण्याचा विचार सोडला आहे.”

ते उत्तर ऐकून सप्तर्षी वकिल झाले व म्हणाले—“ती कोणी दृष्ट मित्र असोवा. शिवपार्वतीच्या विवाहात विघ्न घालण्याच्या हेतूने त्याने तसे केले असावे. आपली मुलगी शत्रुत्व परमेश्वरीचा अवतार आहे. आम्ही पुढां या गोष्टीची जातकन करून देत आहो. शंकराशी विवाह व्हावा या हेतूनेच तिन अवतार धारण केला आहे. म्हणून हा विवाह करून द्यावा.”

Fullscreen

127

58 / 68

हा संदर्भात वशिष्ठ मुनींनी सेतका व हिमवान यांना अनरण्य नामक राजाची कथा सांगितली.

प्राचीन काळी इंद्रावती नामक नदीच्या मनुष्या वंशात अनरण्य नामक एक राजा अश्ववती पद मिळवून राज्य करीत होता. त्याच्याकडे क्वचि नावाचा एक तपस्वी पुरोहित म्हणून रहात असे.

त्या राजाला पांथ बायका व शंभर मुल्ले होते. शेवटी पद्मावती नावाची एक मुलगी झाली. पद्मावती एक सावण्यावती राजकन्या होती. जन्माला योग्य क्षात्यावर अनरण्य राजाने तिच्यासाठी योग्य स्थळ पहाण्यास सुरवात केली.

त्याच सुमारास पद्मावती आपल्या सखी बरोबर नदीवर स्नानास गेली. त्याचवेळी पिप्पलाद नावाचे एक मुनी स्नानास नदीवर आले. पिप्पलाद कोणी सामान्य मनुष्य नव्हता. तो भृगुवंशी वधीचीचा मुलगा होता.

पद्मावतीचे रूप पाहून मुनीने राजा कन्येच्या खलीकडून ती कोणकोणाची मुलगी आहे वगैरे सविस्तर चवकशी करून घेतली आणि सरळ अनरण्य राजाच्या दरबारात जाऊन पद्मावतीला मागणी घातली.

एका मुनीच्या हाडी अगदी अनपेक्षितपणे आलेली ती मागणी ऐकून राजा थक्क होऊन मुनीकडे पहात उभा राहला. आपल्या रतितुल्य रूपवती मुलीचा विवाह कामदेवासारख्या एका सुंदर पुण्याशी करून देण्याचा राजाचा विचार होता. पण राजा मुनीमध्ये येऊन उभा राहला. मुनीला परंतु तो नकार दिला. तर तो स्वतः देऊन आपला वंशच निर्मूळ करील अशी भीति राजाला वाटत होती. राजासमोर मोठा गंभीरप्रास पडला.

राजाला त्या घमसंकेतात पडलेला पाहून राजपुरोहित व बंध्यानी एक सल्ला राजाला दिला तो असा....

सर्वज्ञ

कोणत्या एका राजाकडे एक अत्यंत हुशार मंत्री होता. तो नेहमीं म्हातारा नाला तेव्हा त्याने त्याचा राजीनामा देण्याचे ठरविले. परंतु राजाने त्याच्या कर्माबद्दल म्हातारी नेमणूक करण्याचे काम त्याच्यावरच सोपविले.

त्या मंत्र्याच्या जागेकरीता अनेक उपस्थित झाले. मूळ मंत्र्याने त्याची परिक्षा घेतली. त्या परिक्षेत दोन जण हर्षवैष्ट निघाले. परंतु मंत्र्याच्या जागे करीता एकच बागा खाली होती.

बूढ मंत्र्याने त्या बोवाला आपल्या घरी नेले. तेथे एक चमकणारे मुल्लेकाम केलेले व डोल्याचा मुगामा दिले. एका चंच विहासन होते. त्याच्याकडे संकेत करीत म्हणाला-“तुम्ही समान वजने उत्तरी झाडात. हीच तुमची शैवरीची गरिजा आहे. तुमच्या पैकी जो कोणी हे सांगला की आपणच सर्वज्ञ व सर्व जाणणारे आहोत त्याने मरुळ जाऊन त्या चंच झाडावर बघायचे. जी तीन मिनिटांचा वेळ देतो.

बुढ्या अशी शास्त्रीय एकवचन त्या तीन वातनावर काढून बसला. तेव्हा मंत्र्याने जप्या असलेल्या बुधकाला राजाकडे नेत म्हटले-“महाराज, आपण या वक्रजाळा मंत्र्याच्या पदावर निवृत्त व्हावे.”

चोर आणि स्वामी

दुस्प्रहान नगरात कमलुद्दीन नावाचा एक व्यापारी रहात होता. तो एक दिवस संध्याकाळी आपले दुकान बंद करून भी काही मिळकत झाली होती ती पैशांची घेली कनवठीस अडकवून घरी निघाला. तो राजमार्गाने थोडे दूर जात जात एका मल्लोत बळला तो मल्लोत बळला नाही तोच एका व्यक्तीने त्याच्यावर सडप घातली व त्याच्या कमरेची घेली ओढून घेऊन पसार झाला. कमलुद्दीन चोर-चोरात चोर! चोर! म्हणत चोरडला. त्यामुळे रस्त्याने जाणाऱ्या काही लोकांनी त्या व्यक्तीचा पाठलाग केला व जख्खेर त्यास पकडले.

कमलुद्दीनचे वैसे तर त्याला परत मिळाले पण त्या लोकांनी त्या चोरास आपल्या कोतवालाकडे ओढत आणले. व सर्व घडलेली गोष्ट सांगितली.

कोतवाला एक तंबरचा रागीट होता. चोराने कोतवालाचे पाय पकडत आपली सांगितली. परंतु कोतवालाने त्याला असे रागाने पहात चोरात लाय मारली-“मूर्ख! मी कोतवालाच्या जागेवर बसलोना हो तुम्ही हिमव! लांबचा नार खावून तो चोर दलढा पाळटा होव खाली पडला. तेवढ्या क्षटक्यात उठून तो टणाटणा उड्या मारून पळून जाऊ लागला. त्याला पकडण्या करीता काही शिपायी त्याचा पाठलाग करू लागले परंतु शिपायांच्या होळध्यात पडून सोंकून तो केव्हाच खोमेपर निघून गेला. परंतु शिपायी त्याचा पाठलाग करीतच होते.

चोर बसून बसत होता. त्याला पळत रस्त्याने जातातांच रस्त्याच्या फडेली असलेल्या एका पड्ड्यातील गुहेत एक दिवा जळत असलेला दिसला. चोर

दिवस पळत जाऊन त्या गुहेत शिरला. त्यानेही गुहेत कोणी चिटपाखण पण नव्हते. त्यामुळे चोराने क्षटक्यात तेथील कोटवालाक एक चाकर अपावर ओढली व तो समाधी लावून बसण्याचे योग करीत माळ जप्त घेऊन राहला.

थोड्या वेळाने हे शिपायी त्या गुहेत आले व आत होकावून विचारू लागले-“स्वामीजी, आपण इकडे कुणाला पळत जात असताना पाहिलेत काय?”

“आम्ही पाहिले नाही!” चोराने तंबोर आवाज करीत म्हटले.

“गुरुदेव, जमा कर आम्ही आपल्या प्रार्थनेत विघ्न आणले.” असे म्हणत चोराचा सर्वेक्षण नमस्कार करीत निघून गेले.

चोराच्या मनातील भीती गेली तो काहीसा स्थिर झाला. शिपायांच्या कडून नमस्कार करून घेतल्याचे त्याला हसू आले. परंतु दुसऱ्या क्षणी त्याच्या मनात एका चक्रा निर्माण झाली की, मी स्वामीचे गोंग केले, त्यामुळे माता गुरले तर आपण संकटातून बाचली. त्यातून त्या लोकांनी माझा आदरच केला वर खरोखरीच मी स्वामी बनलो तर मग सर्वेक्षण माझा किती आदर ठेवतील!

चोर अशा तऱ्हेचे नाना प्रकारचे विचार करीत होता. तेवढ्यात त्या गुहेत

ख्वापारे स्वामी परत आले. त्यांना पाहून चोराने त्याचे पाय घळून कळवळत म्हटले-

“गुरुदेव, मला आपल्या चरणापाशी ठेवून घेऊन आपली सेवा करण्याची अनुमती द्या. म्हणजे माझा बोस थोडसा हलका होईल. स्वामींना त्याच्यावर दया आली व त्यांनी त्या चोराचा आपला शिष्य बनवून आपल्यापाशी ठेवून घेतले.

एवढा बिनब्यासाचून चोर त्या स्वामीची सेवानुसृत्या करू लागला व त्यांनी सांगितलेले कर्मविदेश ऐकू लागला हळुहळू त्याचे मनात परिवर्तन झाले. तो एक सज्जन व धार्मिक होऊन माणसाच्यांत बदलून गेला.

Fullscreen

127

62 / 68

काही वर्षे उलटली त्या स्वामीचे देहावसान झाले. चोराने त्याच गुहेत राहून एका वर्षांपेक्षाकड्या कपाने यज्ञ प्राप्त केले.

एक दिवस चोराने आपल्या शिष्याची प्रार्थना ऐकली व तो त्या नगरात गेला. तेथे किंवाक तोंडांनी त्याचे स्वागत व आदर सत्कार केला व त्याच्या समोर आपल्या घर्षातील सौभाग्य व्यक्त केल्या. चोराने त्यांच्या शंकांना उचित उत्तरे देऊन त्यांचे शंका निवारण केले.

त्याच वेळी एक म्हातारा त्या चोराच्या जवळ आल्या व त्याने भाव्यत श्रद्धापूर्वक त्याचे पाप धरून व निवेदन केले- "स्वामी माझ्या सारख्या व्यक्तिका देवाचे साक्षिद्वय प्राप्त करवयाचे आहे. तेव्हा काही नां काही अद्भुत घटना घडतात. त्याचे एकच कारण आहे की, मी माझे पूर्वे जीवन आपल्या शारङ्गे व चालवता अन्य मार्गाने घालवले आहे मी कित्येक वर्षे या गावचा फोसवाल म्हणून राहिलो आहे.

"वरसा, तू अशी शंका का करतोस की मुझ्यात अद्भुत घटणारच नाही काही काळापूर्वी मी तुझे पाप धरले होते. तेव्हा तू रागाने मला लाचोडले होतेस. तरी सुद्धा आज तुच श्रद्धाभावाने माझे पायाला स्पर्श करित आहेस काय ही गोष्ट अद्भुत नाही का? एका काळातील चोर जेव्हा देवाच्या कळपाळा प्राप्त होऊ शकतो तर चोराला एकदून बंदी करणारा कोतवाल देवाच्या कळपाळा का नाही पाच हीणार" असे म्हणत चोर सद्ग्राह्य करित तेथून उठला. व आपली हुकीकट सांगून उत्तर देऊन गेल्या राहला.

ते उत्तर ऐकून म्हातार्याला त्याच्या म्हणण्याचा उलगडा झाला नाही तेव्हा परत चोराने पुनः बडलंघी घटना त्याला कथन करून सांगितली.

तेव्हा ते समजताच म्हातार्याने अस्वाभिमाने त्या स्वामीचे पांथ धरले व आपल्या अभ्युते ते धुवून काढले.

पक्षी आणि प्राणी

चार पायांच्या मासोळ्या

१७४१

मध्ये नॅट रोडर नावाचे एक रूसी जवान बॅरियर बॅटलियन किनाऱ्याला आपटून पडले. त्या जहाजातील काही प्रवासी पोहून आपला जीव वाचवत किनाऱ्याला येऊन पोहोचले. ते पोहून येत असताना त्यांना अनेक "पाणडुली" पोहोताना दिसली. ते लोक जितके दिवस त्या वागात राहिले तितके दिवस त्यांनी आपला माहुर म्हणून त्या पाणडुलींना तह्यार केला. त्यांच्या कानठोपाशी च्यावरून कलर पंखा धळवला. त्या दिवसापर्यंत सामूहिक प्रार्थनांचा तह्यार करणे दिवसदिवस काढतच वाचले. ह्या कारणात एका काळी प्रशान्त मनुष्यासारखा अधिक संजने विषयाने हे प्राणी माहीतच होते. १९१० मध्ये अमेरिकेचे व १९१५ मध्ये अनेक देशांनी ह्या जलप्राण्यांची रक्षा करण्याकरिता काही कायदे बनवाऊन घेतले व त्या जलप्राण्यांची काळजी वाढू लागली.

समुद्रात जेथे शास्त्र रोखले सापलेले असते अशा लपट जागेच्या भागात हे स्तव्य जलप्राणी असता जसाच जमून रहातात. ह्या जलप्राण्यांची लांबी एक मीटर लांब, तेथुन तिन मीटरांपेक्षा थोडी जास्त होऊ शकते, पान झिपूळतो असते, बोटले छोट व कान पण छोट असतात. त्यांच्या बोटांना सामान्य तामरी अडतात. हे प्राणी पाण्यातून बाहून जाऊ जेथे म्हणून तोंड उलट करून समुद्रातील शेजले अंगवर लपेटून सोडून रहातात. त्यांना एकजण व्याख्यावर पहरा देत राहता. शोपेतून उठल्यावर ते समुद्रात डुबकी मारून अंकेचे व कवच असलेले जडाने माने बांधून हे प्राणी कवच फोडण्याकरिता समुद्राच्या तळातून एक शेवट येऊन येतात व त्यांच्या पायांनी शेवट पकडून पुढच्या दोन्ही पायांनी कवच धरून ते दरडावर हापटून पोहून खालात दोन वेपले हे प्राणी पिल्ले पानतून पल्ले पिल्ले घालण्याकरिता ते अमिनीवर येतात.

